

Міністерство освіти і науки України
Національний університет «Києво-Могилянська академія»
Факультет соціальних наук та соціальних технологій
Кафедра політології

**«МАНІПУЛЯТИВНЕ ВИКОРИСТАННЯ ВИБОРІВ У СУЧАСНИХ
АВТОРИТАРНИХ РЕЖИМАХ: МІЖ ЛЕГІТИМАЦІЄЮ ВЛАДИ ТА
ІМІТАЦІЄЮ ДЕМОКРАТІЇ»**

бакалаврська робота з політології

Виконав: студент 4-го року навчання
спеціальності

052 Політологія

Пірог Ярослав Миколайович

Керівник: Зубрицька Людмила Йосипівна

Київ – 2026

ПЛАН

ВСТУП.....	4
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНІ ЗАСАДИ ДОСЛІДЖЕННЯ МАНІПУЛЯТИВНОГО ВИКОРИСТАННЯ ВИБОРІВ У СУЧАСНИХ АВТОРИТАРНИХ РЕЖИМАХ.....	10
1.1. Ступінь наукового опрацювання проблеми виборів в авторитарних режимах.....	10
1.2. Класифікація політичних режимів і місце виборів у сучасному авторитаризмі.....	19
1.3. Основні теоретичні підходи до аналізу виборів у сучасних авторитарних режимах.....	29
РОЗДІЛ 2. ІНСТИТУТ ВИБОРІВ У СУЧАСНИХ АВТОРИТАРНИХ РЕЖИМАХ: ЯК ПРАЦЮЮТЬ ВИБОРЧІ СИСТЕМИ, ПРАВОВА РАМКА І ЛЕГІТИМАЦІЯ.....	34
2.1. Виборчі та партійні системи в сучасних авторитарних режимах: як організований доступ до влади.....	34
2.2. Правова рамка і механізми маніпуляції виборчим процесом в авторитарних режимах.....	39
2.3. Внутрішня і зовнішня легітимація виборів: офіційний дискурс, міжнародне визнання і суспільний спротив.....	50
РОЗДІЛ 3. ДИСКУРСИВНА ЛЕГІТИМАЦІЯ АВТОРИТАРНИХ ВИБОРІВ: ПОРІВНЯЛЬНЕ CASE STUDY РОСІЇ, БІЛОРУСІ ТА ВЕНЕСУЕЛИ.....	58

3.1. Офіційні поствиборчі наративи як інструмент легітимації авторитарної влади.....	58
3.2. Наративи зовнішньої загрози та легітимації опозиції у поствиборчому дискурсі.....	68
3.3. Межі авторитарної легітимації: суспільний спротив і криза виборчої легітимності.....	83
ВИСНОВКИ.....	93
СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ.....	102
АНОТАЦІЯ	

ВСТУП

Актуальність теми. Вибори традиційно вважаються однією з головних рис демократичного політичного режиму. Через вибори громадяни отримують можливість впливати на формування влади, змінювати політичне керівництво, підтримувати або відкидати певний політичний курс. Однак у сучасній політичній практиці сама наявність виборів вже не є достатньою ознакою демократії. У багатьох авторитарних режимах вибори не скасовуються, а навпаки - регулярно проводяться, інституціоналізуються, супроводжуються виборчими кампаніями, участю партій, офіційними результатами та риторикою громадської підтримки. Однак за зовні демократичною формою часто ховається контрольований політичний процес, в якому вибори не забезпечують реальної зміни влади.

Актуальність даної роботи зумовлена тим, що сучасні авторитарні режими все частіше використовують вибори не як механізм політичної конкуренції, а як інструмент збереження влади. Вони створюють видимість демократичної процедури, але водночас контролюють доступ опозиції до виборів, обмежують діяльність незалежних ЗМІ, використовують адміністративний ресурс, змінюють законодавчу базу на інтереси чинної влади та формують офіційний дискурс про “народний мандат”. У таких умовах вибори стають не способом зміни політичного керівництва, а частиною авторитарної технології: вони легітимізують режим всередині країни, показують зовнішньому світу видимість демократичної нормальності, дозволяють владі стверджувати, що вони діють від імені більшості.

Особливе значення має те, що авторитарні вибори мають подвійний характер. З одного боку, вони можуть зміцнити режим, створюючи враження народної підтримки, стабільності та законності. З іншого боку,

саме вибори можуть стати точкою кризи, якщо суспільство, опозиція чи міжнародні актори не визнають їхні результати. У таких випадках вибори перестають виконувати функцію легітимації і навпаки - викривають слабкість режиму. Це можна побачити на прикладах Росії, Білорусі та Венесуели, де вибори в різні роки стали не лише інструментом самопідтвердження влади, але й причиною протестів, міжнародного невизнання, посилення репресій та кризи виборчої легітимності.

Тема важлива і для українського політичного контексту. Україна безпосередньо стикається з наслідками авторитарної політики Росії, зокрема з практиками наслідування демократії, контрольованого волевиявлення, пропагандистського використання виборів та псевдолегітимізації політичного насильства. Тому аналіз того, як авторитарні режими використовують вибори для легітимізації влади, важливий не лише для теорії політичних режимів, але й для розуміння сучасних загроз демократії, інформаційній безпеці, міжнародному порядку.

Проблема дослідження полягає в тому, що в сучасних авторитарних режимах вибори одночасно виконують кілька суперечливих функцій: зберігають демократичну форму, але втрачають демократичний зміст; створюють образ народної підтримки, але часто ґрунтуються на нерівних умовах політичної конкуренції; повинні легітимізувати владу, але можуть викликати її делегітимізацію. Тому важливо дослідити, як авторитарні режими маніпулятивно використовують виборчі процедури, правову базу, партійну систему, офіційний дискурс і репресивний апарат для збереження влади.

Об'єкт дослідження - вибори в сучасних авторитарних режимах як політичний інститут і механізм відтворення влади.

Предмет дослідження - маніпулятивне використання виборів у сучасних авторитарних режимах для легітимізації влади, імітації демократії, контролю над опозицією та формування внутрішнього та зовнішнього визнання політичного режиму.

Мета роботи - проаналізувати механізми маніпулятивного використання виборів у сучасних авторитарних режимах; виявити виборчі, правові, інституційні, дискурсивні та репресивні практики, що застосовуються для легітимізації влади, імітації демократії, контролю над опозицією та забезпечення внутрішнього й міжнародного визнання режиму.

Для досягнення цієї мети необхідно виконати такі **завдання**:

1. Проаналізувати основні теоретичні підходи до розуміння демократії, авторитаризму, гібридних режимів, конкурентного авторитаризму та електорального авторитаризму.
2. Визначити місце виборів у сучасних авторитарних режимах і пояснити, чому формальна наявність виборів не є достатньою ознакою демократичного режиму.
3. Розглянути особливості виборчої та партійної систем у сучасних авторитарних режимах і покажемо, як через них організований контрольований доступ до влади.
4. Проаналізувати правові рамки виборчого процесу в авторитарних режимах, зокрема використання конституційних змін, виборчого законодавства, судів та виборчих органів для збереження влади.
5. Дослідити внутрішню та зовнішню легітимацію авторитарних виборів, зокрема роль офіційного дискурсу, міжнародного визнання чи невизнання та реакцію громадськості.
6. Провести порівняльне тематичне дослідження Росії, Білорусі та Венесуели з акцентом на післявиборчі наративи, делегітимізацію

опозиції, міжнародну реакцію, громадську опозицію та репресивну реакцію режиму.

7. Визначити межі авторитарної легітимізації виборів і показати, як у кризовій ситуації режим переходить від дискурсивного виправдання влади до відкритого примусу, репресій і контролю над ЗМІ та громадянським суспільством.

Методологія дослідження. У роботі використано комплекс загальнонаукових та спеціальних політологічних методів. Метод аналізу використано для розробки теоретичних підходів до демократії, авторитаризму, гібридних режимів та електорального авторитаризму. Метод синтезу використовувався для узагальнення підходів різних авторів та формування цілісного розуміння виборів як інструменту авторитарного відтворення влади. Порівняльний метод дозволив порівняти практики маніпулятивного використання виборів у Росії, Білорусі та Венесуелі. Інституційний метод використовується для аналізу партійних систем, виборчих органів, судів, аналіз законодавчої бази та механізмів визнання або запобігання протидії політичній конкуренції. Також використовуються елементи правового аналізу, оскільки важливою частиною роботи є дослідження конституційних змін, виборчого законодавства та правових механізмів, які дозволяють авторитарній владі діяти формально “legal”, але фактично обмежують політичну конкуренцію.

У третьому розділі застосовано метод порівняльного кейс-стаді, оскільки Росія, Білорусь та Венесуела розглядаються як окремі, але зіставні приклади сучасного авторитарного використання виборів. Елементи контент-аналізу та аналізу дискурсу використовувалися для аналізу офіційних виступів, заяв президента, риторики державних органів та реакції опозиції. Це дозволило нам відстежити, які саме наративи використовує уряд після виборів: “народна підтримка”, “стабільність”,

“суверенітет”, “зовнішнє втручання”, “нелегітимна опозиція”, “державний захист” та “загроза хаосу”.

Джерельну базу дослідження становлять академічні праці з теорії демократії, авторитаризму, гібридних режимів, електорального авторитаризму та інституцій у диктатурах. Серед ключових авторів, на яких спирається робота: Роберт Даль, Хуан Лінц, Ганна Арендт, Стівен Левицький і Люкан Вей, Андреас Шедлер, Дженніфер Ганді, Беатріс Магалоні, Мілан Сволік, Барбара Геддес, Джозеф Райт, Еріка Франц, Кім Лейн Шеппеле, Сергій Гурієв і Деніел Трейсман. Також використано праці українських дослідників, зокрема щодо гібридних режимів, авторитаризму, масмедіа в авторитарних системах та політичних трансформацій.

Емпіричну базу роботи становлять офіційні заяви, промови та публічні виступи політичних лідерів і представників влади Росії, Білорусі та Венесуели; матеріали міжнародних організацій і спостережних місій; заяви Європейського Союзу, Організації американських держав, Carter Center, правозахисних організацій і незалежних моніторингових структур. Також залучено журналістські та аналітичні матеріали Reuters, Associated Press, The Guardian, Financial Times, Time та інших видань, які використовуються для аналізу поствиборчих подій, реакцій опозиції, протестів, міжнародного невизнання та репресивних практик.

Практичне значення роботи вона полягає в тому, щоб дозволити краще зрозуміти, як авторитарні режими використовують демократичні інститути не для демократизації, а для власного зміцнення. Результати дослідження можуть бути корисними для подальшої роботи з порівняльної політології, вивчення авторитаризму, електоральних маніпуляцій, інформаційних автократій, політичної легітимації та міжнародного невизнання недемократичних виборів.

Структура роботи. Робота складається зі вступу, трьох розділів, дев'яти підрозділів, висновків та списку використаних джерел. У першому розділі розглядаються теоретико-методологічні основи дослідження маніпулятивного використання виборів у сучасних авторитарних режимах. У другому розділі проаналізовано інститут виборів у сучасних авторитарних режимах, зокрема виборчій та партійній системах, правовій базі, механізмах маніпулювання та легітимації. У третьому розділі проводиться порівняльне кейс-стаді Росії, Білорусі та Венесуели з акцентом на післявиборчий дискурс, делегітимізацію опозиції, міжнародне невизнання, громадський опір та репресивну реакцію режиму.

РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНІ ЗАСАДИ ДОСЛІДЖЕННЯ МАНІПУЛЯТИВНОГО ВИКОРИСТАННЯ ВИБОРІВ У СУЧАСНИХ АВТОРИТАРНИХ РЕЖИМАХ

1.1. Ступінь наукового опрацювання проблеми виборів в авторитарних режимах

Сучасні авторитарні режими - майстри повалення демократії зсередини, авторитарні лідери часто використовують демократії “для підриву демократії”. У сучасних реаліях помітні тенденції, як вони використовують вибори, щоби закріпитись, використовують схильність до витонченої імітації конкурентного політичного життя в країні.

Класичні праці про демократії є вихідною точкою для розуміння даних процесів. З сучасних поглядів на транзитологію та порівняльну політологію варто зазначити, що однією з найвпливовіших концепцій є концепція Роберта Даля. Його погляд на демократію полягає це два базові виміри, а саме участь і змагання (contestation). Подібна дихотомія у подальших інтерпретаціях стала основою для осмислення як демократій, так і проміжних (перехідних) режимах між демократією й диктатурою. У Роберта Даля фундаментальні цінності самоврядування перекладаються на ознаки поліарії. Це рівну можливість політичної участі та політичної конкуренції. Без опозиції немає вибору, а без вибору народ не може здійснювати суверенітет через представництво¹.

Класичне розрізнення між тоталітаризмом і авторитаризмом задало один із базових інструментів для подальшого розрізнення типології недемократичних режимів, це розрізнення пропонує Хуан Лінц. Варто

¹ Electoral Authoritarianism: The Dynamics of Unfree Competition, ed. Andreas Schedler, pp. 148-149

визначати ступінь плюралізму, характеру ідеології та рівень мобілізації населення для розмежування тоталітарного і авторитарного².

Важливою тезою є те, що варто розмежувати поняття автократії та тоталітаризму. У першому випадку можливі вибори, обмежений плюралізм і можливість автономії політичних акторів. У другому ж випадку політична конкуренція як така знищується.

Однак класична дихотомія “диктатура - демократія” після завершення холодної війни виявилось більше недостатньою. Формування та утвердження таких політичних режимів, які, поєднуючи елементи авторитаризму та демократії, створюють новий гібридний тип політичного режиму, стало однією з головних рис трансформаційних процесів у більшості країн на території колишнього Радянського Союзу. Необхідність теоретично послідовного та емпірично адекватного дослідження цього явища потребує певного теоретико-методологічного обґрунтування. Значна кількість сучасних режимів не вписувалася ні в категорію повноцінної демократії, ні в категорію закритої автократії³.

Гібридний політичний режим - це такий спосіб функціонування політичної системи, який поєднує у собі певний набір демократичних процедур та інститутів з авторитарним стилем організації та функціонування цих інститутів, а також взаємодії між владою та громадянським суспільством. Головна особливість цього типу режимів, яка і відображає його суть, на наш погляд, полягає у тому, що демократичний процес перебуває тут під контролем правлячої еліти, і якщо їй дуже складно, або вона взагалі не в змозі змінити результати цього процесу *post factum* (як це відбувається в

² Electoral Authoritarianism: The Dynamics of Unfree Competition, ed. Andreas Schedler, pp. 5-6, 228

³ Теоретико-методологічні засади аналізу гібридних політичних режимів: український контекст, Геннадій Шипунов, с. 89

умовах авторитарного режиму), то вона має усі можливості для впливу на його перебіг з метою запобігання негативним для себе результатам. Демократичні процедури та інститути перетворюються в такий спосіб на інструменти, які правляча еліта утилітарно використовує для утримання влади та реалізації своїх інтересів. Це означає, що ці інститути та процедури або не діють, становлячи лише фасад, який еліта використовує для своєї легітимації як всередині країни, так і поза її межами, або функціонують у повну силу, якщо це сприяє досягненню певних цілей правлячої групи⁴.

Поняття “перехідність” не слід автоматично трактувати як рух до демократії. Також воно й означає тривале зависання режиму між формально демократичною оболонкою та не демократичним змістом.

Концепція Стівена Левицького та Люкана Вея конкурентного авторитаризму стала впливовою на міжнародному рівні. Після завершення холодної війни багато режимів поєднували електоральну конкуренцію з різним ступенем авторитаризму. У більшій частині Африки, колишнього Радянського Союзу та в деяких частинах Центральної та Південно-Східної Європи, Східної Азії та Америки нові режими поєднували виборчу конкуренцію з різним ступенем авторитаризму. На відміну від однопартійних або військових автократій, які переважали в епоху холодної війни, режими в Кенії, Малайзії, Мексиці, Перу, Росії, Сербії, Словаччині, Тайвані, Замбії, Зімбабве та інших країнах були конкурентоспроможними, оскільки опозиційні сили використовували демократичні інститути, щоб енергійно, і часом успішно, боротися за владу. Проте ці режими не були демократичними. Критики уряду зазнавали переслідувань, арештів, а в деяких випадках і насильницьких нападів, а фальсифікація виборів,

⁴ Теоретико-методологічні засади аналізу гібридних політичних режимів: український контекст, Геннадій Шипунов, с. 95

несправедливий доступ до ЗМІ та зловживання державними ресурсами значною мірою спотворювали умови гри на користь чинних президентів. Іншими словами, конкуренція була реальною, але нечесною. Ця формула дуже точно описує суть сучасного авторитарного виборчого процесу.

Автори називають такі режими конкурентно-авторитарними. Конкурентний авторитарний режимів, що поширилися в період після холодної війни. У 1995 році щонайменше 36 режимів були конкурентоспроможними авторитарними, що перевищувало кількість демократій серед країн, що розвиваються, та посткомуністичних країн⁵.

Левицький і Вей критикують поняття демократизаційного нахилу (democratizing bias), як схильність дивитись на гібридні режими як на “незавершені демократії”. З їх тези зрозуміло, що така оптика є хибною. Оскільки значна частина режимів не рухається до демократії. А радше стабілізувались як окремий тип недемократичного управління.

Це важливо для розуміння нашої роботи, оскільки дозволяє аналізувати маніпулятивні вибори не як збій демократизації, а нормальний механізм функціонування подібного типу режимів

Андреас Шедлер розвинув впливову лінію досліджень у межах концепції електорального авторитаризму. Він передбачає твердження, що багато нових виборчих режимів не є ані демократичними, ані демократизуючими, а явно авторитарними, хоча й у спосіб, який відходить від форм авторитарного правління, як ми його знаємо. Поняття електорального авторитаризму серйозно сприймає як авторитарну якість цих режимів, так і виборчі процедури, які вони застосовують на практиці. Акцент на авторитаризмі служить для того, щоб відрізнити їх від виборчих

⁵ Competitive Authoritarianism: The Origins and Dynamics of Hybrid Regimes in the Post-Cold War Era, Steven Levitsky, Lucan A. Way, pp. 1-5

демократій, а акцент на виборах - для того, щоб відокремити їх від “закритих” автократій. Виборчі демократії не мають деяких атрибутів ліберальної демократії (таких як система стримувань і противаг, бюрократична чесність і неупереджена судова система), але вони проводять вільні та чесні вибори, чого немає у виборчих авторитарних режимів. Залишкова категорія закритих автократій позначає всі недемократичні режими, які утримуватися від проведення багатопартійних виборів як офіційного шляху доступу до виконавчої та законодавчої влади. Звичайно, використання демократичних форм і риторики недемократичними режимами не є чимось новим. Ще до нинішньої хвилі демократизації політичні вибори, основний інститут представницької демократії, використовувалися майже повсюдно. Крім того, майже всі режими, як демократії, так і диктатури, претендували на втілення принципу народного суверенітету. Тим не менш, у той час як виборчі авторитарні режими відкривають найвищі посади виконавчої та законодавчої влади для виборів, які мають як участь, так і змагання за формою, інші типи авторитарних режимів, якщо вони взагалі вдаються до виборчих процесів, роблять це набагато обмеженіше⁶.

На думку автора, багато сучасних автократій створюють інституційні фасад демократії. Особливо створюють регулярні багатопартійні вибори, аби приховати й відтворювати авторитарне правління. Режими, що поєднують електоральний вигляд із авторитарним контролем, організовують голосування, які на папері виглядають як такі, що залучають усіх та містять трохи плюралізму та змагальності. Проте, вони настільки послідовно й глибоко нехтують засадами вільності та неупередженості, що виборчий процес замість засобу демократії стає інструментом у руках авторитарної влади.

⁶ Electoral Authoritarianism: The Dynamics of Unfree Competition, ed. Andreas Schedler, pp. 3-6

Окреме значення в літературній базі дослідження займає дослідженню інституційного устрою диктатур. Досить довгий час вважалося, що такі органи, як парламенти, політичні партії та інші інституції, які номінально є демократичними, у недемократичних державах виконують лише бутафорську чи суто зовнішню функцію. Проте бачення це було суттєво переглянуто завдяки працям Дженніфер Ганді. Вона довела, що навіть формально демократичні інструменти, особливо представницькі органи та політичні формування, мають значущий вплив у режимах, де немає справжньої демократії. А саме, ці інституції слугують диктаторам важелями для здійснення певних поступок можливій опозиції, для її інтеграції у систему (кооптації) і, як наслідок, для зміцнення стабільності самого режиму⁷.

Мілан В. Сволік продовжує цю лінію роздумів. Він аргументує, що будь-якому авторитарному режимі доводиться мати справу з двома ключовими протиріччями. По-перше, це питання, як утримати під контролем широкі верстви населення, контроль над масами для будь-якого режиму є пріоритетним. По-друге, як врегулювати розподіл владних повноважень серед вищого керівництва, правляча еліта потребує відповідного розподілу влади. Партії, парламенти, вибори допомагають розв'язувати питання кооптації, контролю, внутрішньо-елітної стабільності, тобто такі водночас системи “стримування-противаг” служать авторитарним потребам⁸.

У цьому ж контексті слід розглядати поняття контрольованої опозиції.

Андреас Шедлер доводить, що авторитарні режими, які спираються на підтримку електорату, зазвичай не прагнуть до повної ліквідації

⁷ Political Institutions under Dictatorship, Jennifer Gandhi, pp. 17-24

⁸ The Politics of Authoritarian Rule, Milan W. Svolik, pp. 3-13; 116

опозиційних рухів. Натомість, вони дозволяють їм певний ступінь діяльності, а часом навіть сприяють формуванню “режисерської” опозиції або виділяють певним опозиційним угрупованням ідеологічні простори, які є вигідними для чинної влади.

Допускаючи багатопартійну конкуренцію за посади державної влади, режими електорального авторитаризму узаконюють принцип політичної опозиції. Вони ще можуть спробувати сформувати поле опозиційних акторів на свій смак. Деякі режими створюють офіційні опозиційні партії і навіть призначають їм зручні ідеологічні посади, як у Єгипті за Анвара Садата та в Сенегалі за Леопольда Сенгора. Інші виключають незручні опозиційні партії та кандидатів у зручний для них спосіб, що є стандартною процедурою в пострадянських режимах Євразії. Проте їм досі доводиться жити з опозиційними силами, які користуються принаймні мінімальним ступенем автономії. Через простий факт запровадження багатопартійної політики вони відмовляються від ідеології колективної гармонії, визнають існування суспільних розколів і відмовляються від монополістичного контролю над визначенням загального блага. Піддавання опозиції репресивному поводженню не впливає на її основну легітимність, втілену у формальній інститут конкурентних виборів. Навпаки, як тільки режими визнають принцип плюралізму, замовчування інакомислення, швидше за все, стане контрпродуктивним; швидше за все, це підвищить статус опозиційних сил, а не зменшить його. Оскільки режими електорального авторитаризму є системами, в яких опозиційні партії (мають) програвати вибори, виборчі змагання є надзвичайно неоднозначною справою для опозиційних партій. У тій мірі, в якій вони служать для легітимізації системи та демонстрації влади та популярності правлячої партії, а також слабкості її опонентів, вибори мають тенденцію деморалізувати та демобілізувати опозиційні сили. У тій мірі, в якій вони

дозволяють опозиційним силам ставати сильнішими та демонструвати, що імператор оголений, що його контроль над владою базується на маніпуляціях, а не на народній згоді, вибори мають тенденцію оживляти опозиційні партії. У будь-якому випадку авторитарні вибори не дають жодних нормативних підстав для того, щоб миритися з програшами. мати в демократичних умовах. Їм не вдається продемонструвати процедурну справедливість і суттєву невизначеність, які роблять демократичні вибори нормативно прийнятними, і вони не в змозі запропонувати перспективи уряду, який тимчасові програші можуть сподіватися замінити після наступного раунду виборів. Залишається обчислення протесту, в якому опозиційним гравцям доводиться зважувати невизначені плюси і мінуси різних стратегічних варіантів як на виборчій арені, так і поза нею. Найважливіше те, що коли авторитарні правителі скликають вибори, опозиційним силам доводиться вирішувати, чи брати участь у грі невідомої конкуренції, чи освистувати через паркани (участь проти бойкоту). Після закриття виборчих дільниць і публікації офіційних результатів вони повинні вирішити, чи проковтнути результати, чи подати свої скарги в ЗМІ, суди, на вулиці чи міжнародну арену (прийняття чи протест)⁹.

Ідеться про таку опозицію, яка існує в межах дозволеного. Вона не руйнує правил гри і часто сама стає частиною механізму легітимації режиму.

З сучасних працю і з таких новітніх етапів дослідження авторитаризму я використовуватиму працю про сучасні диктатури Сергія Гурієва й Деніеля Трейсмана. Дослідження пов'язані з інформаційної атократією або спів-диктатури. Їхній ключовий довід зосереджується на тому, що нинішні авторитарні лідери все частіше покладаються на хитрі прийоми маніпуляції даними, а не на відвертий кривавий терор. Вони майстерно

⁹ Electoral Authoritarianism: The Dynamics of Unfree Competition, ed. Andreas Schedler, pp. 13-14

вибудовують ілюзію народовладдя, оминають надто жорсткі утиски чи приховують їх, усіляко намагаючись поставати перед світом як прогресивні, вправні та улюблені народом володарі. Вибори у подібному підході не відкидаються, а навпаки активно використовуються як джерело псевдонародного мандату. Вельми показовим є їхнє твердження про те, що тирані, які використовують методи спіну, усвідомлюють привабливість демократичних засад для населення і тому вдають, нібито сповідують їх. Ця фальсифікація, на їхнє переконання, є одним із найбільших загрозливих чинників: вона руйнує довіру не лише до окремого очільника авторитарного уряду, а й до демократії загалом як політичної доктрини.

Ще один напрям літератури стосується правового фасаду сучасних автократій. Кім Лейн Шеппел у праці “Autocratic Legalism” чітко це описує. Нові автократи не просто виграють від кризи довіра до громадських інституцій; вони атакують основний принципи ліберального і демократичного конституціоналізму тому що вони хочуть зміцнити владу та закріпитися на посаді надовго. Зовнішнім спостерігачам, які просто помічають, що вибори ці продовжують відбуватися, і нічого протизаконного в них не відбувається, місцях, може здатися, що ці демократії переживають добрий (або добре достатньо) стан. Але автократи, які викривлюють конституції, прагнуть отримати вигоду від поверхневої видимості як демократії, так і законності у своїх державах. Вони використовують свої демократичні мандати задля того щоб розпочати правові реформи, які скасують обмеження виконавчої влади, обмежать виклики їх правлінню та підривають інститути соціальної відповідальності демократичної держави¹⁰.

Загалом аналіз наукової літератури дає змогу зробити кілька висновків.

¹⁰ Autocratic Legalism, Kim Lane Scheppele, pp. 545-547

Перш за все, нинішні авторитарні системи вже неможливо зводити лише до прямого насильства та повної закритості; вони дедалі частіше функціонують завдяки комбінації виборчих процедур, керованої конкуренції, маніпуляцій з інформацією та використання правових інструментів. По-друге, електоральні процеси у таких утвореннях - це не якийсь зовнішній, другорядний чи другосортний компонент, а радше ключовий механізм, що забезпечує сталість правлячого режиму. По-третє, останні наукові праці помітно віддаляються від концептуалізації таких режимів як «недосконалих демократій», натомість схиляючись до визнання їх як окремих, самобутніх недемократичних форм. Саме через цю призму варто аналізувати те, як саме вибори використовуються як інструмент маніпуляції в сучасних авторитарних державах.

1.2. Класифікація політичних режимів і місце виборів у сучасному авторитаризмі

Для того аби дослідити маніпулятивне використання виборів насамперед необхідно визначити, яке місце у різних типах політичних режимів займають вибори. Чому в одних системах вибори є інструментом зміни влади, а в інших інструментом її збереження?

Важливо складовою виборів є відсутність переконання для правлячої еліти, що їх влада буде тривати й надалі. Вибори для демократій - це механізм не тільки легітимізації, а й невизначеності результатів.

Комплексні характеристики авторитарного режиму є такими:

- 1) скасування народовладдя як режиму політичних стосунків, фактичне знищення суверенітету народу, яке часто прикривається псевдо демократичними конституційними деклараціями. Як наслідок виникає серйозне обмеження і приниження місця і ролі насамперед представницьких органів влади, а то й пряме їх придушення. Виникає повне відчуження народу від державної влади;
- 2) державна влада займається в основному питаннями забезпечення власної безпеки, громадського порядку, оборони, зовнішньої політики, хоча вона може впливати і на стратегію економічного розвитку, проводити досить активну соціальну політику, не руйнуючи при цьому механізми ринкового самоврядування;
- 3) висока централізація державного управління; панування командно-адміністративних методів здійснення влади; фактична відмова від місцевого самоврядування та елементів автономії регіональних інститутів державної влади;
- 4) рекрутування (формування) політичної еліти, як правило, відбувається шляхом введення до складу виборного органу нових членів без проведення

додаткових виборів, призначенням зверху, а не в результаті конкурентної електоральної боротьби;

5) широке застосування репресивних, примусових, насильницьких, здебільшого неправових методів і способів владарювання; ігнорування у діяльності державної влади права та закону, нерідке втручання армії у внутрішнє життя суспільства;

6) заперечення політичного та ідеологічного плюралізму або його серйозне обмеження; панування нав'язаної однодумності і недопущення альтернативних ідеологій, які виступають проти основ панівного ладу;

7) відмова від справжнього розподілу і рівноваги гілок влади за можливого формального їх визнання; гіпертрофовані місце і роль виконавчої влади за рахунок зменшення впливу представницької і судової влади, які практично позбавляються незалежності й опиняються в підлеглому, залежному становищі; фактична передача частини законодавчих функцій виконавчій владі, коли акти глави держави стають прирівняними або навіть вищими за рішення законодавчої влади;

8) демократичні інститути є формальними та декларативними, реальної сили в суспільстві не мають;

9) порядок, сильна влада та підпорядкування цінуються більше, ніж свобода, згода й участь

народу в політичному житті. Авторитаризм завжди пов'язаний із політичним лідерством, із особою правителя, його особистісними якостями та досвідом, здатністю приймати вольові рішення та нести відповідальність за їх реалізацію¹¹.

¹¹ Авторитаризм як геополітичний феномен, Ігор Поліщук, с. 120-124

Таблиця 1

Огляд провідних авторитарних режимів сучасності

Держава	Історія існування	Лідер, головний зміст, особливості
Азербайджан	1993 – т.ч.	І.Алієв. Класичний пострадянський режим на базі мусульманської ментальності та світосприйняття. Проступає тенденція до спадковості влади між представниками клану Алієвих.
Білорусь	1994 – т.ч.	О.Лукашенко. Класичний пострадянський режим на основі неосоціалістичних, неорадянських цінностей та денаціоналізації населення.
Китай	1949 – т.ч.	Сі Цзіньпін. Панування оновленої комуністичної ідеології та еліти Комуністичної партії Китаю. Ґрунтується на патріархальній національній політичній культурі. Намітилася тенденція до згортання ринкових реформ та формування антизахідного курсу через продовження правління Сі Цзіньпіна на третій термін.
Куба	1959 – т.ч.	Д.-К. Мігель. Домінування Комуністичної партії Куби, однопартійна система. Відбувається поступове пом'якшення режиму після правління Фіделя та Рауля Кастро.
Єгипет	2014 – т.ч.	А.Ф. Ас-Сісі. Військовий авторитаризм.
Угорщина	2010 – т.ч.	В.Орбан. Постсоціалістичний режим, що ґрунтується на протиставленні особистості та національної ідентичності європейським цінностям. М'який авторитаризм.
Іран	1981 – т.ч.	Аятола Хаменеї. Класичний теократичний авторитаризм, що ґрунтується на крайніх трактуваннях ісламської релігії. Радикальний авторитаризм, що межує з тоталітаризмом. Ісламський фашизм.
Об'єднані Арабські Емірати	1971 – т.ч.	Мухаммад Аль Нагаян. Абсолютистська монархія
Казахстан	1991 – т.ч.	Касим-Жомарт Токаєв. Пострадянський, етнократичний режим із акцентом на казахську державність та відновлення національної ідентичності.
Північна Корея	1947 – т.ч.	Кім Чен Ин. Правління династії Кімів. Тоталітарна спадкова диктатура. Побудова соціалізму заснованого на вождізмі та ідеології Чучхе.
Росія	2001 – т.ч.	В.Путін. Мілітаристський авторитаризм заснований на неоміперських амбіціях. Проступають тоталітарні тенденції розвитку. Взята на озброєння ідея «руського миру» як підойма для відновлення у певному форматі колишнього Радянського Союзу. Війни проти Чечні, Грузії, України використовуються кримінальною клікою Путіна як головне джерело легітимації. Ґрунтується на антидемократичній та антизахідній політичній риториці та традиції. Державний тероризм. Російський фашизм.
Сирія	1963 – 2024 р.	Б.Асад, Асадити. Авторитарний режим орієнтований на формування панарабської державності. Існував завдяки постійній військовій підтримки колишнього СРСР, а потім Росії.
Таджикистан	1994 – т.ч.	І. Рахмонов. Пострадянський режим заснований на вождізмі та національній патріархальній політичній культурі.
Туреччина	2003 – т.ч.	Р.Т. Ердоган. Поміркований авторитаризм. Ґрунтується на ідеї мусульманського неоімперіалізму та пантюркізму.

12

Слушно зазначити, що навіть коли багатопартійність формально присутня, то це радше фіктивний й імітаційний характер, а реальна влада належить правлячій еліті, де “партія влади” маю всю повноту.

¹² Авторитаризм як геополітичний феномен, Ігор Поліщук, с. 120-124

Аби розмежувати поняття авторитаризму та тоталітаризма, то варто розуміти, що насмперед це три основні риси: масштаб контролю, ідеологічна насиченість та ступінь проникнення влади в суспільство. Тоталітарний режим прагне до всеохопного домінування, а в авторитарних режимах присутнє частково-обмежений плюралізм. Відсуттє загалом навіть обмежена автономія політичного суперника, відсутність потреби справжніх виборів - це сенс тоталітаризму.

Для нашого дослідження принципово важливо розрізняти тоталітарні й авторитарні системи. Феномен маніполятивного використання виборів найповніше проявляється саме в авторитарні і гібридних режимах, а не у класичному розумінню в тоталітарних моделях.

Також існує широка зона між демократіями та автократіями у вигляді гібридних режимів. Специфіка гібридних режимів полягає в тому, що вони поєднують демократичні форми з авторитарним змістом, це такий спосіб функціонування політичної системи, який поєднує у собі певний набір демократичних процедур та інститутів з авторитарним стилем організації та функціонування цих інститутів, а також взаємодії між владою та громадянським суспільством. Головна особливість цього типу режимів, яка і відображає його суть полягає у тому, що демократичний процес перебуває тут під контролем правлячої еліти, і якщо їй дуже складно, або вона взагалі не в змозі змінити результати цього процесу *post factum* (як це відбувається в умовах авторитарного режиму), то вона має усі можливості для впливу на його перебіг з метою запобігання негативним для себе результатам. Демократичні процедури та інститути перетворюються в такий спосіб на інструменти, які правляча еліта утилітарно використовує для утримання влади та реалізації своїх інтересів. Це означає, що ці інститути та процедури або не діють, становлячи лише фасад, який еліта використовує для своєї легітимації як в середині країни, так і поза її

межами, або функціонують у повну силу, якщо це сприяє досягненню певних цілей правлячої групи¹³.

Аби виокремити той чи інший політичний режим, чи належить до розряду гібридних виділили 10 індикаторів для цього:

1) проведення регулярних виборів, чесність та справедливість яких викликає певні сумніви з огляду на: а) позбавлення частини суспільства права участі в них, наприклад, на підставі етнічного походження; б) позбавлення або обмеження права участі у виборах (на різних формальних підставах) тих опозиційних партій і/або кандидатів, які можуть скласти реальну конкуренцію партії і/або кандидату від влади; в) нерівності умов проведення передвиборчої кампанії (зокрема, це виявляється у намаганні мак-

симально обмежити доступ опозиційних кандидатів до основних

ЗМІ, які представляють останніх лише в негативному світлі); г) використання адміністративного ресурсу та фальсифікації результатів виборів для забезпечення перемоги провладної партії або кандидата

2) у системі державної влади домінуючу позицію посідає виконавча влада, персоніфікована переважно в особі президента країни, який намагається підпорядкувати собі законодавчу та судову гілку влади і/або діяти в обхід них, паралельно послаблюючи їх розвиток. Однак, на відміну від авторитарних режимів, в яких ці дві останні повністю підпорядковані виконавчій владі, парламент становить важливий центр опозиції режиму, а суди можуть виносити вердикти, які обмежують неконституційні дії представників виконавчої влади всіх рівнів;

¹³ Теоретико-методологічні засади аналізу гібридних політичних режимів: український контекст, Геннадій Шипунов, с. 95

- 3) слабкість формальних демократичних інститутів, місце яких займають нелегітимні неформальні правила та зразки поведінки (клановість, корупція, “телефонне право” тощо), які підпорядковують перші своїй функціональній логіці;
- 4) армія, правоохоронні та судові органи формально перебувають під громадським контролем, однак правляча еліта має можливості для їх використання (хоч і не такого явного, як в умовах авторитарного режиму) як інструменти для боротьби зі своїми опонентами;
- 5) партійна система є формально багатопартійною: партії є активними, беруть участь у виборчому процесі на регіональному та загальнодержавному рівні, однак держава обмежує діяльність тих партій, які здатні ефективно протистояти керівництву країни. Окрім цього, партії не мають ефективного впливу на формування та діяльність уряду, який є псевдо партійним та псевдо коаліційним. Потрапити до нього мають можливість лише представники так званої “партії влади”;
- 6) існування громадських організацій при паралельному прагненні держави встановити контроль над їх утворенням та діяльністю з метою нейтралізації тих з них, діяльність яких може становити реальну загрозу збереженню владних позицій правлячої еліти;
- 7) діяльність опозиційних партій та груп не переслідуються, але їхні можливості для здобуття влади є значно обмеженими;
- 8) держава формально гарантує право громадян на отримання альтернативної інформації, в ЗМІ відсутня пряма цензура і вони можуть критикувати владу, однак насправді центральні засоби масової інформації перебувають в прямій чи опосередкованій залежності від виконавчої влади, яка сама визначає ступінь та напрямок критики на свою адресу, а також врегульовує можливість доступу до ЗМІ опозиції. Окрім того, існує низка механізмів (економічного, юридичного, фізичного характеру) для тиску на незалежні ЗМІ;

9) відсутність загальнообов'язкової ідеології, однак в тих режимах цього типу, де превалює авторитарний елемент, може культивуватись, так само як і в авторитарних режимах, певний тип ментальності, свого роду “спільний інтерес” нації та держави, навколо якого мають об'єднатись всі політичні сили та суспільство загалом. Виразником цього інтересу та гарантом його реалізації проголошується президент - “батько нації” та політична сила, яку він очолює;

10) політичну культуру, яка існує в межах даного типу режимів, слід окреслити як змішану, оскільки вона поєднує у собі елементи авторитарної та демократичної політичної культури. Авторитарні елементи залишаються тут, з одного боку, за інерцією, оскільки процес відходу від авторитаризму та впровадження демократичних інститутів і процедур протікає значно швидше, ніж відбуваються зміни на рівні політичної свідомості громадян. З іншого боку, правляча еліта і надалі максимально сприяє політичній пасивності суспільства, оскільки зацікавлена в аполітичності громадян, безконтрольна політична активність яких може становити загрозу її владним позиціям. Звідси - серед значної частини суспільства панує політична апатія, пов'язана з недовірою до держави, усвідомленням беззмістовності своєї участі у політичному житті (“все одно буде так, як вирішать “згори”), зокрема через демократичні інститути та за допомогою демократичних процедур. Водночас наявність останніх дає можливість громадянам виявляти свою політичну активність, зокрема через участь у виборах, членство в політичних партіях та громадських організаціях. Вони також можуть виявляти свою незгоду з

офіційним курсом влади в цілому, або в окремих питань у тому числі шляхом організації масових акцій (маніфестацій, пікетів тощо).¹⁴

Щодо одного з різновидів гібридних режимів, який є одним з найважливіших, це конкурентний авторитаризм. У цьому випадку опозиція дійсно бере участь в боротьбі за владу, інколи виграє компанії та змушує режим до поступок, тому вибори мають реальне значення. Боротьба відбувається на не рівному полі з самого початку, так як влада контролює медійний простір, адміністративний апарат, доступ до фінансів, державні ресурси та часто самі суди. Стівен Левитський і Лукан А. Вей трактують це як самостійний недемократичний тип режиму, а не як “не дозріла” демократія.¹⁵

У конкурентному авторитаризмі елекційний процес має значення, проте його першочергова роль полягає не у справедливій передачі повноважень, а в керованому збереженні домінуючого становища. Схожим, хоча й не ідентичним, є термін “електоральний авторитаризм”. Якщо перший тип режимів наголошує на наявності змагання, хай і нерівного, то другий зосереджується на виборах як на засобу досягнення авторитарних цілей. За класифікацією Андреаса Шедлера подібні системи знаходяться посередині між демократіями, що проводять вибори, та абсолютно закритими диктатурами. Вони регулярно організовують багатопартійні голосування, але водночас послідовно спотворюють умови змагання таким чином, що підсумки перестають відображати справжню волю народу.¹⁶

¹⁴ Теоретико-методологічні засади аналізу гібридних політичних режимів: український контекст, Геннадій Шипунов, с. 95-97

¹⁵ Competitive Authoritarianism: The Origins and Dynamics of Hybrid Regimes in the Post-Cold War Era, Steven Levitsky, Lucan A. Way, pp. 1-5

¹⁶ Electoral Authoritarianism: The Dynamics of Unfree Competition, ed. Andreas Schedler, pp. 1-6

По суті, це саме те місце, де найбільш очевидно проявляється виборчий інструментарій у сучасному авторитаризмі: їх більше не ігнорують, а вбудовують у сам режим як метод управління та стримування.

Це суттєво для нашої проблематики, оскільки демонструє: на стадії переходу вибори здатні виявитися не шляхом до демократизації, а скоріше рушієм для цементування нової не демократичної конфігурації.

Показовим у цій площині є і нинішній досвід Східної Азії. Андреас Шедлер слушно визначає Південно-Східну Азію як “колиску електорального авторитаризму”, ілюструючи, що подібні уряди, прикладом чого слугують Сінгапур та Малайзія, інтегрували періодичні голосування із хитромудрим керуванням виборчим процесом, інформаційним полем та можливостями опозиційних сил для участі у політичному житті.¹⁷

Щодо Сінгапуру, то тамтешній режим не просто притискав опозиційні сили, а впроваджував це на рівні законів, формальних процедур та через створення символічних сигналів. Це реалізовувалося за допомогою судових позовів заклеп, маніпуляцій з виборчими округами, заміщення справжніх опозиціонерів “призначеними” парламентарями, а також цілеспрямованого тиску на ті виборчі округи, де опозиція здобувала перемогу.¹⁸

Отож, тут голосування виступає не ознакою руху до демократії, а радше відшліфованим технічним засобом для цільового керування.

¹⁷ Electoral Authoritarianism: The Dynamics of Unfree Competition, ed. Andreas Schedler, pp. 95-106

¹⁸ Electoral Authoritarianism: The Dynamics of Unfree Competition, ed. Andreas Schedler, pp. 105-106

Відтак, якщо класифікувати політичні системи, стає очевидним, що роль виборів у нинішньому авторитаризмі кардинально відмінна від їхньої ролі у демократії. У демократичній системі вибори є інструментом суперництва, відповідальності та мирної зміни керівництва. Натомість у сучасному авторитаризмі вибори слугують для підтвердження легітимності, добору прихильних учасників, дроблення опозиційних сил, узгодження дій еліт та демонстрації режиму світові як “умовно прийнятної”. З огляду на це, для ґрунтовнішого розбору варто виходити з передумови, що вибори за авторитарних порядків - це не залишок минулого демократичного устрою, а один із ключових методів функціонування сучасної автократії.

1.3. Основні теоретичні підходи до аналізу виборів у сучасних авторитарних режимах

Головні теоретичні погляди, що використовуються для розбору електоральних процесів у нинішніх авторитарних державах можемо згрупувати у декілька взаємозалежних поглядів.

Для виконання цього завдання, даний метод є ключовим еталоном: він слугує точкою відліку для з'ясування, якою мірою авторитарна система спотворює належне функціонування виборчого процесу в умовах демократії.

Іншим є підхід, що фокусується на інституційній стороні авторитаризму. В його контексті, виборчі кампанії сприймаються не як маркер демократичного розвитку, а як складовий елемент інституційного апарату самого режиму. Правителі-диктатори вдаються до використання законодавчих органів та політичних партій з метою надання певних поступок тим, хто потенційно може стати опозицією, а також для залучення (кооптації) та збереження лояльності та співпраці з боку громадськості.¹⁹

Мілан В. Сволік, у свою чергу, доводить, що навіть ті інституції, які за назвою є демократичними, насправді мають чітко виражену авторитарну мету, оскільки вони слугують для опанування питань нагляду й розподілу повноважень.²⁰

З такого погляду, голосування - це не спосіб зміни правлячої верхівки, а радше засіб убезпечення існуючого устрою.

¹⁹ Political Institutions under Dictatorship, Jennifer Gandhi, pp. xvii–xxiv

²⁰ The Politics of Authoritarian Rule, Milan W. Svolik, pp. 12-13, 116

Третя ж концепція - це гібридно-режимна модель. Вона бачить у виборах ключовий елемент функціонування режимів перехідного типу. Як зауважує Геннадій Шипунов, демократичні формальності у подібних системах залишаються під наглядом панівної групи та стають засобом обстоювання її позицій.²¹

Стівен Левитський та Лукан А. Вей деталізують цю ідею за допомогою концепції змагального авторитаризму: хоча боротьба за кермо влади точиться по-справжньому, умови для учасників є водночас несправедливими.²²

Тут виборчий процес постає як арена, де невизначеність цілеспрямовано регулюється: влада не може цілковито ігнорувати змагальність, проте всіляко прагне її втримати у жорстких рамках. Влада намагається здійснювати максимальний контроль над виборчими процесами.

Четвертою інтерпретацією є концепція електорального авторитаризму у вузькому тлумаченні. Як зазначає Андреас Шедлер, авторитарні вибори виступають “винахідливими інституціями”, оскільки вони безпосередньо конструюють усю політичну діяльність, визначають ключових учасників та їхні тактики.²³

Саме в цій концепції надзвичайно ясно проглядає думка, що голосування в умовах автократії слугує одночасно низці цілей: воно надає владі правомірності, організовує опозиційні сили, створює умови для залучення

²¹ Теоретико-методологічні засади аналізу гібридних політичних режимів: український контекст, Геннадій Шипунов, с. 95

²² Competitive Authoritarianism: The Origins and Dynamics of Hybrid Regimes in the Post-Cold War Era, Steven Levitsky, Lucan A. Way, pp. 4-5

²³ Electoral Authoritarianism: The Dynamics of Unfree Competition, ed. Andreas Schedler, pp. 12-15

громадян до активності, проте водночас встановлює головне поле для маніпуляцій, де правлячий режим прагне тримати під контролем як умови проведення, так і кінцеві підсумки. Звідси випливає, що вибори тут є головним майданчиком протистояння, а не другорядним елементом системи.

П'ятий спосіб розглядає електоральний процес у контексті контрольованого протистояння. Згідно з цією концепцією, вибори функціонують не лише як арена змагання, але й як інструмент для відбору таких опонентів, чия діяльність є прийнятною. Авторитарні уряди здатні формально допускати існування опозиційних сил, проте їхній життєвий простір обмежується межами, за якими вони не становлять загрози для домінуючого статус-кво. Це може проявлятися у формі або офіційно зареєстрованих партій, або ж у вигляді “технічних” суперників, яких підтримує сам режим, чи навіть у вигляді децентралізованої опозиції, яку система мотивує до участі у свідомо несправедливих правилах гри. Опозиційним рухам в електоральних автократіях завжди доводиться вирішувати дилему: або долучитися до участі, або вдатися до бойкоту, тобто погодитися з підсумками чи ж виступити з протестом.²⁴

Таким чином, голосування перетворюється на спосіб не лише збирати прихильників, а й тримати опонентів у рамках.

Шостий метод - це той, що стосується інформації та комунікацій. У цій парадигмі виборчий процес є складовою масштабного інформаційного шоу. Головне для влади тут - не стільки застосовувати фізичний тиск на населення, скільки створити враження власної підтримки, невідворотності свого правління та професіоналізму. На це вказують Сергій Гурієв та

²⁴ Electoral Authoritarianism: The Dynamics of Unfree Competition, ed. Andreas Schedler, pp. 13-15, 149-155

Даніел Трейсман: нинішні авторитарні лідери досягають цілей не грубим насильством, а грою з інформаційними потоками; вони зберігають ілюзію демократичних інститутів, паралельно обмежуючи поле для реальної боротьби.²⁵

У цих рамках виборчі процеси постають як складова інформаційного поля, яким керують, аби режим видавався не диктатурою, а радше “демократією з високою ефективністю”.

Сьомий спосіб - це правовий авторитаризм, або ідея автократичного легалізму. Кім Лейн Шеппеле вказує, що нинішні авторитарні лідери до вподоби оперують не всупереч закону, а саме через нього: вони трансформують основні закони, переробляють правила функціонування системи, ставлять судову владу під свій контроль, звужують повноваження незалежних інститутів і при цьому зберігають формальну законність своїх дій.²⁶

У такій моделі голосування зовсім не відкидають, а радше інтегрують у правове підґрунтя узурпації повноважень. Вони слугують для того, аби володар міг стверджувати: “Я отримав мандат народу”, попри те, що сама система вже унеможлиблює реальну зміну уряду громадянами.

Таким чином, об'єднання цих методів формує всеосяжну концептуальну основу для наукового вивчення. У контексті цього дослідження, електоральні процеси у сучасних авторитарних державах розглядаються як інститут, що має багато аспектів і одночасно: надає владі легітимності; створює видимість демократії; організовує контрольоване суперництво у політичному просторі; залучає (кооптує) як опозицію, так і правлячі кола;

²⁵ Диктаторы обмана: новое лицо тирании в XXI веке, Сергей Гуриев, Даниел Трейсман, с. 35, 53-56

²⁶ Autocratic Legalism, Kim Lane Scheppele, pp. 545-547

демонструє ефект суспільної підтримки; а також, у певних ситуаціях, слугує юридичним прикриттям для зосередження авторитарної сили. Саме така структура дозволяє перейти від простого фіксування окремих зловживань до ґрунтового аналізу виборів як єдиної технології, що підтримує сучасне авторитарне домінування.

РОЗДІЛ 2. ІНСТИТУТ ВИБОРІВ У СУЧАСНИХ АВТОРИТАРНИХ РЕЖИМАХ: ЯК ПРАЦЮЮТЬ ВИБОРЧІ СИСТЕМИ, ПРАВОВА РАМКА І ЛЕГІТИМАЦІЯ

2.1. Виборчі та партійні системи в сучасних авторитарних режимах: як організований доступ до влади

Сучасний авторитаризм не відкидає виборів, а підпорядковує їх власній меті - забезпеченню безперервності свого панування. Електоральний авторитаризм можна розглядати як форму правління, де періодичні багатопартійні вибори супроводжуються настільки послідовним порушенням засад чесності та свободи, що вибори перетворюються не на демократичний інструмент, а на механізм підтримання авторитарної влади.²⁷

Першою ж вирішальною рисою подібних утворень є те, що змагання за голоси існує лише на папері. Розглядаючи конкурентний авторитаризм варто зазначити, що маються на увазі уклади, де формально демократичні інститути все ще є основним шляхом до захоплення керма влади, однак фальсифікації, неправомірне використання державних активів, нерівномірний доступ до засобів масової інформації та обмеження вольностей громадян настільки спотворюють політичну арену, що режим неможливо визнати демократичним. Їхнє відоме визначення - “змагання є справжнім, проте несправедливим” - якнайкраще підходить для вивчення механізмів отримання контролю.²⁸

²⁷ *Electoral Authoritarianism: The Dynamics of Unfree Competition*, Andreas Schedler, pp. 1, 3

²⁸ *Competitive Authoritarianism: The Origins and Dynamics of Hybrid Regimes in the Post-Cold War Era*, Steven Levitsky, Lucan A. Way, pp. 4-5

Отже, опозиційним силам надається можливість балотуватися на виборах, проте у них фактично відсутній справедливий старт, оскільки умови для всіх нерівні.

Така диспропорція закладається вже на рівні функціонування партійних структур. Партійні утворення та законодавчі тіла в умовах диктаторських режимів не слід сприймати лише як зовнішню декорацію ("window dressing"). Натомість, вони є невід'ємним елементом авторитарного правління, оскільки слугують інструментами для усунення загроз, що походять від опонентів, для здійснення обмежених компромісів із протестними групами та для мобілізації підтримки населення.

У рамках такого підходу, наявність багатопартійності в авторитарних устоях не свідчить про поступ до демократії; радше, це засіб для врегулювання протиріч на вигідних для режиму засадах. У повоєнний час переважна більшість недемократичних урядів не були суцільно безпартійними: чимало з них толерували існування кількох партій, хоча доступ їм до реального керування зазвичай був значно обмежений.²⁹

Переважна більшість науковців підходила до вивчення розвитку політичних режимів у пострадянських (а також інших напів авторитарних) країнах з точки зору успіху чи провалу процесу формування демократичних інститутів. Так, численні дослідження зосереджувалися на (невдалому) розвитку громадянського суспільства, системи політичних партій, парламентських інститутів та продемократичних

сил у Росії та інших регіонах колишнього Радянського Союзу. Лідери 1990-х років, майже всі з яких мали міцні зв'язки зі старим режимом, не лише писали конституції та проводили вибори, а й активно

²⁹ *Political Institutions under Dictatorship*, Jennifer Gandhi, Introduction, pp. xvii–xviii

використовували позаправові заходи, щоб залишатися при владі та підривати опозицію. В'ячеслав Кебіч у Білорусі закрив опозиційну радіостанцію та намагався маніпулювати голосуванням на свою користь у 1994 році. Мірча Снегур у Молдові успішно маніпулював виборчим законодавством у 1991 році, щоб дискваліфікувати інших серйозних претендентів на президентство, та ухвалив закон, який забороняв критику президента.

Радянська епоха надала елітам достатньо ресурсів і можливостей для створення потужної авторитарної держави. Перш за все, радянський досвід залишив державам широкі можливості контролю над економікою та суспільством. По-перше, радянська спадщина забезпечила пострадянські держави великими апаратами суспільного контролю - всеосяжними бюрократичними структурами державних чиновників у кожному населеному пункті, великими силами безпеки та розгалуженою інфраструктурою спостереження, такою як пристрої для прослуховування. Крім того, надзвичайно великий державний економічний сектор означав, що аж до середини 1990-х років державні актори, принаймні в принципі, мали у своєму розпорядженні надзвичайно широкий спектр інструментів впливу. Лідери сиділи на вершині ієрархії, що включала величезну кількість підприємств, місцевих органів влади та державних теле- і радіоканалів, які майже не мали конкуренції з боку приватних джерел.

Перехресний характер соціальних, політичних та економічних сфер у радянській системі породив потужні механізми соціального контролю, доступні для використання в пострадянську епоху. Крім того, надзвичайно недавній досвід радянського правління означав, що державні актори були звикли до просування інтересів чинної влади. Авторитарна державна модель не була чимось чужим. Комуністична система дуже успішно підривала незалежні громадські організації, залишивши посткомуністичні

країни з особливо слабким громадянським суспільством. Таким чином, пострадянські уряди зіткнулися з відносно неорганізованим суспільством.³⁰

Спадщина Радянського Союзу залишила новопосталим режимам у спадок значні бюрократичні машини, потужні силові відомства та державні медійні комплекси. Однак, крах Комуністичної партії та запровадження виборчої системи докорінно перевернули усталені порядки. З огляду на це, у Білорусі, Молдові та Росії на початку дев'яностих чинні лідери ще могли зазнати поразки на президентських виборах, незважаючи на володіння значними адміністративними важелями.

Так, у Білорусі В'ячеслав Кебіч поступився Олександром Лукашенку у 1994 році, проте сама політична структура вже мала всі необхідні засади для майбутньої консолідації авторитарного режиму.

Це має значення для нашого обговорення, адже свідчить про те, що механізми отримання доступу до владних структур у подібних утвореннях закріпилися на авторитарних засадах, а не були лише нетривалим відхиленням у процесі трансформації.

Держава також може використовуватися для позбавлення опозиційних партій ресурсів. У Росії уряд Путіна пішов ще далі, фактично зупинивши всі значні внески бізнесу на користь опозиції. У Гані підприємці, які фінансували опозиційні партії, потрапили до чорного списку, їм відмовляли в урядових контрактах, а їхній бізнес відкрито саботували, що призвело до значного недофінансування опозиції, а в Камбоджі опозиційна Партія Сам Райнсі (SRP) була позбавлена фінансування бізнес-спільнотою, якій [уряд] сказав, що фінансування SRP є економічним самогубством.

³⁰ *Electoral Authoritarianism: The Dynamics of Unfree Competition*, Lucan Way, p. 171

У цих випадках розбіжності у ресурсах значно перевищували все, що спостерігалось у встановлених демократіях. У Мексиці, наприклад, ПІР визнала, що під час виборів 1994 року витратила втринадцятеро більше, ніж дві основні опозиційні партії разом узяті, а деякі спостерігачі стверджують, що це співвідношення могло становити 20 до 1. У Росії доступ до державного фінансування дозволив кампанії Єльцина у 1996 році витратити від 30 до 150 разів більше, ніж сума, дозволена опозиції у 1996 році. На Тайвані КМТ витратила в 50 разів більше, ніж опозиційна ДПП під час виборів 1994 року, 27 а в Малайзії ресурси зосереджені настільки переважно в руках правлячої коаліції, що правлячу партію УМНО широко вважають “непереможною”.³¹

Щодо ресурсного забезпечення, ця модель, що утворилася по розпаді СРСР, мала чітко виражену державну орієнтацію. Під час виборчої кампанії Єльцина у 1996 році витрати значно перевищували дозволені норми - можливо, у десятки чи навіть сотні разів, а державні кошти й активи активно спрямовувалися на підтримку головних прихильників влади. Крім того, вони звертають увагу, що у Білорусі, Росії для мобілізації підтримки чинного керівництва використовувалися не лише чиновники, а також педагоги, медичні працівники та інші представники бюджетної сфери.

Так от, доступ до апарату управління тут влаштовувався не лише завдяки членству в партії, а через розгалужену мережу залежності від державних фінансів.

Виборчі та партійні механізми у сучасних авторитарних державах, зрештою, структурують доступ до управлінських посад за допомогою низки усталених схем. Насамперед, це тотальне домінування правлячої

³¹ *Competitive Authoritarianism*, Steven Levitsky, Lucan A. Way, pp. 11-12

партії або коаліції, що стоїть при владі, яка забезпечує собі злиття партійних і державних фінансових потоків. Далі, це особливості виборчої архітектури, націлені на штучне послаблення будь-якої протидії: це може проявлятися через маніпуляції з виборчими округами, непропорційне представництво, виділення місць за кумулятивним принципом, наявність зарезервованих чи призначуваних крісел, а також використання багатоступеневих колегій та інших способів відсіювання реальних конкурентів. По-третє, це вибіркове надання права на участь у виборчому процесі тим опозиційним силам, які можуть грати за встановленими правилами, але не мають реальної змоги їх змінити. І нарешті, четвертий елемент полягає у тісному зв'язку партії, що перебуває при владі, з державним апаратом, силовими відомствами, державними монополіями та підконтрольними засобами масової інформації. За такої побудови вибори втрачають свою функцію арени для чесної боротьби і стають радше механізмом для забезпечення безперервності авторитарного панування.

2.2. Правова рамка і механізми маніпуляції виборчим процесом в авторитарних режимах

Правове поле, у якому проходять вибори за умов сучасних авторитарних порядків, насправді слугує інструментом влади, а не посередництва. Його мета - не встановити рівні умови для всіх суб'єктів, а заздалегідь створити нерівність, замаскувавши її під легітимність. З огляду на це, авторитарні електоральні процеси необхідно розглядати не лише крізь призму маніпуляцій у день голосування, але насамперед через призму змін до конституції, законодавства про вибори, критеріїв реєстрації претендентів, механізмів формування виборчих комісій, судового нагляду, доступу до медіа та застосування державного апарату в інтересах влади.

У багатьох конкурентних авторитарних режимах суди, виборчі органи та інші номінально незалежні арбітри правил гри не лише перебувають під контролем правлячої влади (за допомогою маніпуляцій зі складом судів, шантажу, хабарництва або залякування), а й систематично використовуються як інструменти партійної боротьби проти опозиції. Відповідно, у виборчих, судових та інших критично важливих суперечках органи, які повинні виступати в ролі арбітрів, систематично виносять рішення на користь правлячої влади.

Маніпулювання правовою системою з боку правлячої влади може впливати на політичну конкуренцію декількома способами. По-перше, коли судова влада перебуває під повним контролем правлячої групи або партії, уряд може безкарно порушувати демократичні процедури. Наприклад, контроль уряду Фухіморі над судовими та виборчими органами дозволив йому безкарно порушувати правові та демократичні процедури. Незаконні дії включали хабарництво, незаконне спостереження, позбавлення громадянства власника ЗМІ Баруха Івчера, масове підроблення підписів на користь правлячої партії та ухвалення

сумнівного з конституційної точки зору законодавства, що дозволило Фухіморі балотуватися на третій термін у 2000 році.

У Білорусі в 1996 році Лукашенко, як кажуть, шантажував голову Конституційного Суду, щоб заблокувати спроби парламенту оголосити йому імпічмент. По-друге, діючі керівники можуть вдаватися до “законних” репресій або дискреційного використання правових інструментів, таких як податкове законодавство, закони про наклеп чи дифамацію як зброї проти опонентів або ЗМІ.³²

Приклад Білорусі демонструє, що правові маніпуляції з виборами можуть ґрунтуватися на систематичній конституційній перебудові режиму. Конституція 1994 року все ще базувалася на ідеї поділу законодавчої, виконавчої та судової влади, але після референдуму 1996 року її було переглянуто з метою “значного розширення повноважень президента”; Лукашенко отримав право продовжувати термін своїх повноважень і правити за допомогою указів, тоді як повноваження нового двопалатного парламенту були суттєво обмежені.³³ Сама конституційна структура після 1996 року перетворила вибори з інструменту обмеження влади на інструмент її персоналізованої консолідації.

Друга значна зміна відбулася у 2004 році, коли в результаті референдуму було скасовано обмеження на кількість термінів перебування на посаді президента. У редакції Конституції після 2004 року стаття 81 зберегла п’ятирічний термін повноважень, прямі вибори, вимогу щодо 100 000 підписів для висунення кандидата та процедуру визначення дати виборів,

³² *Competitive Authoritarianism*, Steven Levitsky, Lucan A. Way, pp. 13-15

³³ *Belarus – Government and society*, Encyclopaedia Britannica

але більше не містила попереднього обмеження кількості президентських термінів.³⁴

Саме тому референдум 2004 року став поворотним моментом не лише політично, а й юридично: він перетворив президентські вибори на процедуру безумовного самоувічнення чинного президента. У чинній редакції Конституції після поправок 2022 року положення про “не більше двох термінів” повернулося; проте Венеціанська комісія наголосила, що сама конституційна реформа не створила справжнього поділу влади та системи стримувань і противаг, а скоріше продовжила логіку псевдоконституції, де текст існує для легітимізації монополії на владу.³⁵

Білоруський випадок яскраво ілюструє маніпуляції через виборче законодавство. Спільна думка Венеціанської комісії та БДПЛ щодо Виборчого кодексу Білорусі 2006 року містить дуже конкретні зауваження. По-перше, ключовою проблемою було визнано склад та функціонування виборчих комісій: шість членів Центральної комісії призначалися президентом, а ще шість обиралися верхньою палатою парламенту, що не забезпечувало реальних гарантій незалежності. По-друге, процедура формування комісій через “трудові колективи” була визнана несумісною з демократичними принципами. По-третє, повноваження президента у виборчих питаннях були визнані надто широкими, зокрема через статтю 22 Кодексу. По-четверте, місцеві органи влади мали надто великий вплив на організацію передвиборчих зустрічей та розміщення агітаційних матеріалів. По-п’яте, дострокове голосування згідно зі статтею 53 не

³⁴ *Belarus 1994 (rev. 2004) Constitution*, Art. 81

³⁵ *Belarus – Final Opinion on the Constitutional Reform*, Venice Commission [Електронний ресурс] // 2022 – URL: https://www.constituteproject.org/constitution/Belarus_2004

вимагало документального підтвердження причин і створювало широкі можливості для зловживань.³⁶

Це не поодинокі недоліки, а скоріше системна модель, в якій адміністрація, комісії та закон утворюють єдину вертикальну структуру виборчого контролю.

Міжнародні місії регулярно відзначають, що до білоруського виборчого законодавства вносяться лише косметичні зміни, які не вирішують проблему системної нерівності. У звіті БДПЛ щодо президентських виборів 2010 року наголошувалося, що, хоча до Кодексу було внесено певні поправки, законодавча база все ще містила серйозні недоліки, а ключові питання стосувалися незалежності виборчої адміністрації, прозорості підрахунку голосів та наявності ефективних засобів правового захисту.³⁷

У своїх звітах про парламентські вибори 2016 та 2019 років БДПЛ знову закликав до всебічного перегляду законодавчої бази, прав кандидатів, прав спостерігачів та правил формування виборчих комісій, а також до забезпечення рівних умов для конкурентів.³⁸

Це вказує на структурний характер проблеми: у Білорусі маніпулювання виборами закладено не в окремій кампанії, а в самому законі.

³⁶*Draft Opinion on Electoral Code of the Republic of Belarus*, Venice Commission and OSCE/ODIHR, paras. 30-48

³⁷ *Belarus, Presidential Election, 19 December 2010: Final Report*, OSCE/ODIHR

³⁸ *Belarus, Parliamentary Elections, 2016 and 2019: Final Reports*, OSCE/ODIHR

Хоча такі репресії можуть передбачати технічно правильне застосування закону, їхнє використання є вибіркоvim і партійним, а не універсальним. Яскравим прикладом є використання Володимиром Путіним судів для знищення Михайла Ходорковського, власника надзвичайно потужної нафтової компанії “ЮКОС”. У 2003 році, після того як Ходорковський почав фінансувати опозиційні партії та розширювати свій вплив у законодавчій владі, уряд ув’язнив його за податковими звинуваченнями, наклав на “ЮКОС” величезні штрафи та конфіскував майно та акції компанії.³⁹

Російський прецедент слугує одним із найбільш показових зразків того, як правова база застосовується для збереження зовнішніх ознак виборності, тоді як сутнісна природа режиму зазнає змін. Вже базова архітектура Конституції 1993 року надавала особі президента надзвичайно потужний мандат. Подібні “каучукові” формулювання президентських повноважень, котрі породжували сферу для домінування виконавчої влади, навіть не перетинаючи формальних меж конституційного тексту.

Власне у Конституції президент вказаний як голова держави та гарант Конституції, котрий покликаний забезпечувати синхронну роботу та взаємодію між усіма гілками державної влади.⁴⁰

У реальній політичній діяльності така інтерпретація дозволила розглядати інститут президента не як один із компонентів системи поділу влади, а як структуру, що стоїть над нею.

Важливий етап у правовому полі настав у 2020 році. Зміни, внесені до Конституції, не обмежилися лише технічною корекцією повноважень глави

³⁹ *Competitive Authoritarianism*, Steven Levitsky, Lucan A. Way, pp. 13-15

⁴⁰ Конституция Российской Федерации, ст. 80

держави, а докорінно переглянули умови, за яких особа може обіймати цю посаду. По-перше, тепер для кандидата у президенти обов'язковою умовою є постійне проживання на території РФ протягом 25 років, замість попередніх 10, і запроваджено норму про необхідність відсутності (як на момент виборів, так і в минулому) будь-якого громадянства іншої країни або дозволу на постійне проживання за межами Росії.⁴¹

По-друге, із основного закону вилучили формулювання про “два терміни поспіль” і запровадили окрему частину 3.1 до статті 81. Ця частина закріпила положення, що ліміт щодо кількості каденцій не поширюється на теперішнього та колишнього президентів, якщо йдеться про терміни, вже проведені до моменту набуття чинності цією зміною. Венеційська комісія у пунктах із 52 по 54 свого попереднього звіту прямо охарактеризувала це положення як “ad hominem constitutional amendment”, тобто конституційну поправку, розроблену під конкретних осіб.⁴²

З погляду права, це не просто “уточнення” інституту термінів, а фактично анулювало ті президентські каденції, що вже відбулись.

Поправки від Росії у 2020 році мали значущість не лише завдяки часовим обмеженням, які вони накладали. Європейська комісія “За демократію через право” (Венеційська комісія) підкреслила, що сам процес ухвалення цих змін викликав очевидну напругу з логікою конституційного устрою. Це сталося через те, що до звичайної процедури внесення змін до Конституції було інклюдовано елементи, які виходили за межі конституційних норм: як-от особливий вердикт Конституційного Суду та загальнонаціональне голосування. По суті, ці доповнення слугували

⁴¹ Конституция Российской Федерации, ст. 81(2), ред. 2020

⁴² Russian Federation – Interim Opinion on Constitutional Amendments and the Procedure for their Adoption, Venice Commission, paras. 52-54

політичним підґрунтям для легітимізації вже сформованого набору поправок⁴³.

Це слугує прикладом авторитарного легалізму: тут закон виступає не інструментом урядування владою, а радше способом надати політичному актові піднесеного символічного значення, нібито це загальне схвалення.

Після того, як конституційно було здійснене “обнулення”, наступним етапом стало обмеження кількості осіб, допущених до участі у виборах. У 2021 році на території Росії набув чинності низка поправок, що стосувалися законодавства про “іноземних агентів”. Венеційська комісія констатувала, що ці нові зміни поширилися й на виборчий процес: претенденти, яких було визначено як “іноземних агентів” або таких, що з ними “афілійовані”, зобов'язані були спеціальним чином позначати свої агітаційні матеріали та публічні висловлювання цим статусом. Тобто вони зобов'язані маркувати свої будь-які матеріали саме таким статусом, фактично визнаючи подібне клеймо.⁴⁴

По суті, це не перешкоджало балотуватися на виборах, однак юридично породжувало негативний образ, який у контрольованому державою інформаційному просторі діє як засіб дискредитації претендента ще до того, як виборці матимуть змогу проголосувати.

Ще суворішим був закон від 4 червня 2021 року, який тимчасово позбавив осіб, пов'язаних з “екстремістськими” організаціями, права балотуватися на виборні посади. Цей закон передбачав п'ятирічну заборону для засновників і керівників таких організацій та трирічну заборону для осіб,

⁴³ *Russian Federation – Interim Opinion on Constitutional Amendments and the Procedure for their Adoption*, Venice Commission

⁴⁴ *Russian Federation – Legislative amendments introduced to the State Duma in November 2020 affecting so-called “foreign agents”*, Venice Commission materials

яких визнано “причетними” до їхньої діяльності. На практиці це було застосовано до мережі Олексія Навального та осіб, яких влада пов’язувала з нею.⁴⁵

З юридичної точки зору це має значення не лише як акт репресій, а й як зміна самої виборчої системи: держава розширила категорії осіб, яких можна превентивно виключити з виборчого поля не на підставі засудження за злочин, пов’язаний з виборами, а через політично мотивовану класифікацію “екстремізму”.

Бюро ОБСЄ з демократичних інститутів та прав людини (БДІПЛ) неодноразово зазначало, що виборче законодавство Росії на перший погляд виглядає бездоганим, але не забезпечує рівності. У своєму підсумковому звіті про президентські вибори 2012 року місія зазначила, що передвиборча кампанія була “явно упередженою на користь одного з кандидатів”, що для його підтримки були мобілізовані державні ресурси та що загалом бракувало довіри до незалежності виборчих чиновників на всіх рівнях.⁴⁶

У своєму підсумковому звіті щодо президентських виборів 2018 року БДІПЛ зазначила, що законодавча база залишається всеосяжною, але законодавство щодо основних свобод та прав кандидатів потребує приведення у відповідність до міжнародних стандартів; також були повторені рекомендації щодо неупередженості ЗМІ та незалежності виборчої адміністрації.⁴⁷

⁴⁵ *Federal Law No. 157-FZ*, summarized in official and legal monitoring sources

⁴⁶ *Russian Federation, Presidential Election, 4 March 2012: Final Report*, OSCE/ODIHR

⁴⁷ *Russian Federation, Presidential Election, 18 March 2018: Final Report*, OSCE/ODIHR

Іншими словами, навіть там, де саме законодавство виглядає процедурно обґрунтованим, його інституційне застосування працює на користь влади.

Мабуть, найпоширенішою формою “законних” репресій є використання законів про наклеп або дифамацію. У багатьох країнах уряди регулярно використовували закони про наклеп та дифамацію для арешту журналістів і редакторів та/або призупинення діяльності, а навіть закриття засобів масової інформації. У Хорватії станом на 1997 рік проти незалежних газет було порушено понад 230 позовів про наклеп. У Молдові, де Комуністична партія заповонила судову систему після приходу до влади у 2001 році, уряд не програв жодної справи про наклеп проти журналістів станом на середину 2004 року. У деяких випадках постійне використання урядом дорогих судових процесів призвело до зникнення багатьох незалежних ЗМІ. В інших випадках загроза судових позовів призвела до поширення самоцензури (Малайзія).

Сінгапур і Малайзія демонструють, що юридичне маніпулювання виборами не обов’язково відбувається у формі конституційного “перезавантаження” чи прямого виключення опозиції. Це може здійснюватися через саму структуру виборчих округів, методи представництва та правила проведення передвиборчих кампаній.

Приклад Венесуели ілюструє іншу форму правової маніпуляції: режим не просто передає управління виборами у відання виконавчої влади, а створює окремий “виборчий орган” як конституційну інституцію, яка формально має бути автономною. Конституція 1999 року запровадила розділ про *Poder Electoral*: згідно зі статтею 292, виборча влада здійснюється через Національну виборчу раду (CNE), а стаття 293 надає їй повноваження регулювати виборче законодавство, організовувати,

адмініструвати та контролювати вибори, а також видавати обов'язкові директиви щодо політичної реклами та фінансування.⁴⁸

Формально це, здавалося б, посилює спеціалізовану автономію, але на практиці надає виборчій адміністрації надзвичайно широкі повноваження щодо розробки правил та управління процесом.

Не менш важливими були зміни, що стосувалися терміну повноважень президента. У первинній редакції Конституції 1999 року термін повноважень президента було подовжено з п'яти до шести років, а Конституція передбачала можливість одноразового негайного переобрання.⁴⁹

Після конституційної поправки 2009 року це положення було змінено таким чином, що президент «*puede ser reelegido*», тобто може бути переобраний без вищезазначеного обмеження.⁵⁰

Таким чином, правові рамки виборчої конкуренції були радикально змінені: обмеження терміну повноважень, яке залишалося елементом виборчої невизначеності, було скасовано референдумом.

Уго Чавес перетворив свою високу популярність на тривалі інституційні переваги: спочатку, шляхом референдуму, він скликав конституційну асамблею; потім нова конституція продовжила термін повноважень президента, скасувала заборону на негайне переобрання та ліквідувала Сенат, який раніше слугував стримуючим фактором для президента. Переконливі перемоги на виборах забезпечили режиму кваліфіковану більшість, необхідну для ухвалення нових конституційних поправок. З

⁴⁸ *Constitution of the Bolivarian Republic of Venezuela*, Arts. 292–293

⁴⁹ *Constitución de la República Bolivariana de Venezuela / 1999*, ст. 230

⁵⁰ *Venezuela 1999 (rev. 2009) Constitution*, art. 230

юридичної точки зору це означало, що вибори слугували не для стримування влади, а для накопичення правових ресурсів для її подальшого розширення.⁵¹

Підсумовуючи, можна сказати, що правова база, яка регулює проведення виборів у сучасних авторитарних режимах, є одним із головних інструментів консолідації влади. Приклад Росії демонструє, як конституційні поправки, виборче законодавство та регуляторні механізми - такі як ті, що спрямовані проти “іноземних агентів” або “екстремістів” - перетворюють закон на інструмент усунення конкурентів. Білорусь показує, як завдяки референдумам 1996 та 2004 років політичні стримування та противаги можуть бути конституційно скасовані, а потім закріплені у виборчому кодексі, що робить виборчі комісії, дострокове голосування та адміністрацію частиною президентської вертикалі. Венесуела ілюструє, як конституційне закріплення окремого “виборчого органу” та зміни до правил переобрання можуть поєднуватися з плебісцитарною президентською моделлю. Сінгапур та Малайзія показують, що навіть без масових фальсифікацій правова структура виборчих округів та представництва здатна систематично блокувати чесну конкуренцію. Усі ці випадки мають одну спільну рису: маніпулювання виборами відбувається не поза законом, а через закон, через конституцію та через адміністративні процедури. Саме тому правова база є не технічним додатком до виборів, а центральним елементом авторитарного контролю.

⁵¹ *Spin of Dictatorships*, Сергій Гур'єв, Даніель Трейсман, с. 187

2.3. Внутрішня і зовнішня легітимація виборів: офіційний дискурс, міжнародне визнання і суспільний спротив

Проведення багатопартійних виборів в автократіях - це не випадковість: навіть контрольовані вибори дають авторитарному режиму можливість посилатися на принцип народної згоди. Вибори в умовах виборчого авторитаризму є суперечливим інститутом: вони одночасно забезпечують режиму джерело легітимності та дають опозиції можливість оскаржувати результати.⁵²

Саме тому період після виборів є не менш важливим, ніж сама виборча кампанія: після оголошення результатів уряд, опозиція, громадськість та міжнародні гравці фактично змагаються за право тлумачити, що ж насправді означали ці вибори.

Сучасні автократи часто не відкидають демократію відкрито; навпаки, вони намагаються її імітувати. Сучасні диктатори усвідомлюють привабливість демократії для своїх громадян і тому вдають, що її підтримують; саме це лицемірство може підірвати не лише довіру до конкретного режиму, а й віру в саму демократію⁵³.

У контексті виборів це означає, що режим намагається представити сфальсифіковані результати не як примус, а як звичайну демократичну процедуру.

У процесі внутрішньої легітимізації авторитарних виборів можна виділити кілька типових наративів. Перший - це наратив народної підтримки, в якому оголошені результати подаються як доказ отримання прямого

⁵² Electoral Authoritarianism: The Dynamics of Unfree Competition, Andreas Schedler, pp. 12–15

⁵³ Спін Диктатури, Сергій Гурієв, Деніел Трейсман, розділ “Діагностика загроз”

мандата від більшості. Другий - це наратив стабільності, в якому перемога чинного уряду трактується як вибір громадян на користь порядку, передбачуваності та уникнення хаосу. Третя - це наратив суверенітету, в якому критика результатів виборів подається як зовнішнє втручання або спроба “нав’язати” країні чужу волю. Четверта - це наратив компетентності, в якому режим пояснює свою перемогу не нерівними умовами, а нібито ефективністю свого управління. Саме ці наративи дозволяють авторитарним режимам перетворити вибори з процедури підзвітності уряду перед громадянами на процедуру підтвердження існуючої влади.

Режиму не обов’язково переконувати всіх у тому, що процес є цілком чесним; іноді достатньо створити цинічне враження, що “всюди так само”, “всі маніпулюють”, а отже, протестувати немає сенсу.

Яскравим прикладом такої логіки є Венесуела за часів Уго Чавеса. Чавеса можна охарактеризувати як політика, який після невдалої спроби державного перевороту усвідомив, що наприкінці ХХ століття ефективніше приходити до влади шляхом виборів. До 1998 року його підтримували не “танки, а виборці”, а відтоді він використовував “демократію для підриву демократії”.⁵⁴

Ця формулювання особливо влучно пояснює легітимність Чавеса після виборів: вибори не обмежували його; навпаки, вони надали йому аргумент у вигляді народного мандата для подальшого розширення своєї влади.

Прийшовши до влади, Чавес не скасував вибори, а перетворив їх на серію плебісцитарних підтверджень власного політичного домінування. Він перетворив свої високі рейтинги на тривалі інституційні переваги:

⁵⁴ Спін Диктатури, Сергій Гурієв, Деніел Трейсман, с. 185

референдум дозволив скликати конституційну асамблею; нова конституція продовжила президентський термін до шести років, скасувала заборону на негайне переобрання та скасувала Сенат; а згодом інституції під його контролем дозволили розширити склад Верховного суду та заповнити його прихильниками режиму.⁵⁵

У цьому випадку вибори легітимізували не лише чинного президента, а й реструктуризацію інституційної системи на користь виконавчої влади.

Сам Чавес активно використовував частоту виборів як доказ демократичного характеру режиму, зазначаючи: “Мене обирали один, два, три, чотири рази... у Венесуелі вибори відбуваються щороку”. Ці вибори не стримували лідера; навпаки, вони були зброєю, яку він використовував для консолідації своєї влади та дискредитації опонентів.⁵⁶

Сама лише частота проведення виборів не є показником демократії. За умов авторитарного режиму регулярні вибори можуть стати інструментом постійного зміцнення особистої влади.

Росія демонструє подібну логіку, хоча й у іншій формі. У російському випадку вибори 2011-2012 років мали на меті підтвердити керованість системи після повернення Володимира Путіна на посаду президента. Однак саме ці вибори стали джерелом помітної кризи легітимності. Путін пережив демонстрації проти фальсифікації виборів, які сколихнули центр Москви після парламентських виборів 2011 року, а масштаб протестів стривожив Кремль.⁵⁷

⁵⁵ Так само.

⁵⁶ Так само.

⁵⁷ Спін Диктатури, Сергій Гурієв, Деніел Трейсман, розділ “Голосування за спін-диктатур”

У цьому випадку вибори мали на меті виконати легітимізуючу функцію, але водночас викликали негативну реакцію громадськості.

Ці вибори викликали недовіру. Офіційні дані парламентських виборів 2011 року та президентських виборів 2012 року в Росії виявили кілька стійких аномалій, які спотворили результати на користь “Єдиної Росії” та Володимира Путіна: надмірну кореляцію між явкою виборців та результатами, велику кількість “круглих” відсотків, а також розбіжності між результатами на паперових та електронних виборчих дільницях.⁵⁸

Такий аналіз важливий не лише як технічне розслідування фальсифікації виборів. Він показує, що легітимність авторитарного режиму може бути підірвана, коли офіційна картина результатів починає суперечити не лише твердженням опозиції, а й статистичним закономірностям.

Російські протести 2011-2012 років переконливо підтверджують тезу про те, що “вкрадені вибори” можуть слугувати потенційним мобілізуючим фактором. Вибори, затьмарені очевидними порушеннями, можуть різко підвищити очікування опозиції, а потім розбити їх, створюючи фокус для протестів, координації опозиції і навіть розколу в еліті.⁵⁹

Саме тому авторитарні вибори становлять загрозу для самого режиму: вони необхідні для легітимізації, але водночас можуть стати моментом, коли їхня штучність буде публічно викрита.

Випадок Білорусі у 2020 році є ще більш яскравим прикладом конфлікту між офіційним дискурсом легітимності та громадським неприйняттям. Після президентських виборів білоруська влада оголосила про

⁵⁸ Statistical anomalies in 2011–2012 Russian elections revealed by 2D correlation analysis, Dmitry Kobak, Sergey Shpilkin, Maxim S. Pshenichnikov, 2012

⁵⁹ Competitive Authoritarianism, Steven Levitsky, Lucan A. Way, p. 77

переконливу перемогу Олександра Лукашенка, проте значна частина суспільства не визнала цей результат. Академічна оцінка Алеся Загорського, заснована на поєднанні опитування у Viber та вуличного опитування з подальшою постстратифікацією, показала, що офіційно оголошені результати та рівень дострокового голосування були статистично вкрай малоймовірними; згідно з моделлю автора, підтримка Світлани Тихановської оцінювалася приблизно в 75–80%, а Лукашенка - у 13–18%, що різко суперечило офіційним даним.⁶⁰

Для білоруського режиму головним засобом легітимізації після виборів було не переконати своїх опонентів, а позбавити їх легітимності. Протести подавалися не як внутрішня реакція на недовіру до результатів, а як загроза стабільності, іноземне втручання, спроба державного перевороту або антидержавна діяльність. Такий дискурс є типовим для авторитарних режимів: він переносить питання чесності виборів у площину безпеки. Коли громадяни протестують, влада говорить не про підрахунок голосів, а про порядок, суверенітет, вулиці, іноземний вплив та небезпеку хаосу. Це дозволяє режиму виправдовувати насильницьке придушення як захист держави, а не як реакцію на кризу легітимності.

Теоретично це добре пояснюють концепції зв'язків та важелів впливу Левитського та Вей. Вони наголошують, що зовнішній тиск сам по собі рідко автоматично призводить до демократизації. Західні уряди часто зосереджувалися на проведенні багатопартійних виборів, але не реагували достатньо послідовно на порушення громадянських свобод, нерівні умови для учасників та контроль над ЗМІ. Навіть під час виборів, що проводилися під міжнародним спостереженням, діючі політики часто уникали серйозних наслідків попри переслідування опонентів, масове

⁶⁰ Multilevel regression with poststratification for the national level Viber/Street poll on the 2020 presidential election in Belarus, Ales Zahorski, 2020

зловживання державними ресурсами, майже повний контроль над ЗМІ та фальсифікацію результатів голосування.⁶¹

Отже, зовнішня легітимізація чи делегітимізація залежить не лише від якості виборів, а й від геополітичного значення країни, інтенсивності її зв'язків із Заходом та готовності зовнішніх акторів діяти послідовно.

Водночас там, де міжнародні зв'язки тісніші, зовнішні реакції можуть також впливати на внутрішню легітимність режиму. Статус “парії” може коштувати автократу внутрішньої підтримки, якщо населення та еліти сприймають міжнародну ізоляцію як загрозу розвитку країни. У таких випадках зовнішня делегітимізація може стати внутрішньополітичним ресурсом для опозиції.⁶²

Саме тому авторитарні режими так наполегливо прагнуть отримати хоча б часткове міжнародне підтвердження “легітимності” своїх виборів - через лояльних спостерігачів, заяви союзників, контрольовані міжнародні форуми або дипломатичне визнання.

На міжнародній арені режим не обов'язково прагне повної схвалення, а щонайменше - відсутності достатньо сильного міжнародного тиску. Тому навіть критика з боку демократичних держав може бути для нього прийнятною, за умови, що вона не призведе до санкцій, ізоляції, втрати ресурсів або розколу серед еліти.

У цьому контексті авторитарні вибори можна розглядати як перевірку контролю над інтерпретацією. Якщо режим контролює внутрішній дискурс, користується достатньою підтримкою або апатією громадськості, отримує принаймні часткове міжнародне визнання та здатний

⁶¹ Competitive Authoritarianism, Steven Levitsky, Lucan A. Way, pp. 29–30

⁶² Competitive Authoritarianism, Steven Levitsky, Lucan A. Way, pp. 39–40

придушувати протести, то вибори виконують легітимізуючу функцію. Однак якщо офіційні результати не приймаються опозицією, значною частиною громадськості, незалежними спостерігачами та ключовими міжнародними акторами, вибори можуть спровокувати кризу. Ось чому в авторитарних режимах боротьба після голосування часто є не менш важливою, ніж саме голосування.

Підсумовуючи, внутрішня та зовнішня легітимність виборів у сучасних авторитарних режимах має суперечливий характер. З одного боку, вибори надають режиму атрибути народного мандата: бюлетені, явку виборців, офіційні результати, заяви про перемогу, міжнародних гостей та риторику стабільності. З іншого боку, самі вибори можуть викрити межі авторитарної імітації. У Росії в 2011–2012 роках вони стали приводом для протестів проти фальсифікацій; у Білорусі в 2020 році - джерелом масштабної кризи легітимності; у Венесуелі в 2018 та 2024 роках - причиною міжнародного невизнання та внутрішнього опору; у Мексиці в 2000 році - каналом для звільнення від гегемонії PRI під тиском внутрішніх та зовнішніх чинників. Таким чином, вибори в авторитарних режимах - це не просто процедура з заздалегідь визначеним результатом, а поле битви за легітимність. Вони можуть зміцнити режим, але можуть і викрити його слабкі сторони, якщо суспільство та міжнародні актори відмовляться прийняти офіційну інтерпретацію результатів.

РОЗДІЛ 3. ДИСКУРСИВНА ЛЕГІТИМАЦІЯ АВТОРИТАРНИХ ВИБОРІВ: ПОРІВНЯЛЬНЕ CASE STUDY РОСІЇ, БІЛОРУСІ ТА ВЕНЕСУЕЛИ

3.1. Офіційні поствиборчі наративи як інструмент легітимації авторитарної влади

У цьому розділі аналіз зосереджується не на виборчих процедурах, законодавчих змінах чи інституційних механізмах контролю, а на тому, як авторитарні режими пояснюють свою перемогу після виборів. Іншими словами, йдеться про післявиборчий дискурс: президентські промови, заяви чиновників, урядові повідомлення та риторичку, за допомогою якої результати виборів перетворюються на політичний аргумент. У Росії, Білорусі та Венесуелі офіційний післявиборчий дискурс виконує подібну функцію: він має на меті переконати громадськість, що уряд не просто зберіг владу завдяки виборчому процесу, а й отримав підтверджений “народний мандат”. Водночас у кожному з цих випадків така легітимізація має свою мову: у Росії це мова “суверенного вибору” та “правильності державного курсу”; у Білорусі - мова порядку, державності та запобігання хаосу; у Венесуелі - мова народу, революції, миру та антиімперіалістичного опору.

Післявиборча промова є не просто реакцією на результат, а частиною ширшої стратегії легітимізації: вона покликана пояснити, чому оголошена перемога є не адміністративним результатом, а політичним консенсусом більшості.

Післявиборчий дискурс у Росії зосередився, зокрема, на наративі про суверенний вибір. Після президентських виборів 2012 року Володимир Путін, виступаючи на мітингу на Манежній площі, не просто оголосив про перемогу; він представив її як колективний тріумф країни над тими, хто

нібито намагався нав'язати Росії інший політичний сценарій. У статті в *The New Yorker* Маша Гессен цитує ключову фразу Путіна: “Ми перемогли!” Потім він заявив, що росіяни продемонстрували, що “ніхто не може нам нічого нав'язувати”. У тій самій статті підкреслюється, що це було відповіддю на зимові протести з вимогою чесних виборів, які Путін розглядав не як легітимне невдоволення громадськості, а як “п’яту колону” та західну змову проти Росії.⁶³

Ця промова є показовою з кількох причин. По-перше, Путін не каже “я переміг”, а “ми перемогли”. Завдяки вживанню займенника “ми” особиста перемога кандидата перетворюється на перемогу колективного політичного утворення - “народу”, “країни”, “Росії”. По-друге, фраза “ніхто не може нам нічого нав'язати” переносить вибори зі сфери внутрішньополітичної конкуренції у сферу захисту суверенітету. Іншими словами, критика виборів починає виглядати не як вимога справедливості, а як спроба зовнішнього тиску. По-третє, за цією логікою, післявиборчі протести перестають бути частиною демократичного процесу і стають підозрілими діями, пов’язаними із зовнішнім втручанням.

Така сама логіка простежувалася й в офіційній риторичі після виборів 2024 року. У своїй інавгураційній промові 7 травня 2024 року Путін заявив, що громадяни Росії підтвердили “правильність обраного країною курсу”, що, за його словами, було особливо важливо в умовах серйозних викликів. Він також пов’язав результати виборів із “глибоким розумінням спільних історичних цілей”, готовністю захищати “свій вибір”, “цінності”, “свободу” та “національні інтереси Росії”.⁶⁴

⁶³ Masha Gessen, *Prokhorov's Smile, Putin's Tears*, The New Yorker, 2012

⁶⁴ Reuters, *Putin starts new six-year term with challenge to the West*, 2024

Тут ми бачимо перехід від результатів виборів до історичної місії. У 2024 році вибори вже не просто підтверджують підтримку Путіна як політика; в офіційному дискурсі вони підтверджують “курс країни”. Це значний зсув: виборці нібито голосують не за альтернативні програми, а за продовження історичного шляху держави. Reuters зазначає, що промова відбулася на тлі війни проти України та бойкоту церемонії з боку США та багатьох союзників, і Путін представив своє переобрання як доказ єдності країни та правильності її курсу.⁶⁵

Що стосується Росії, то можна виділити три післявиборчі наративи. Перший - це наратив про перемогу нації, в якому результат Путіна подається як перемога всіх “правильно мислячих” громадян. Другий - це наратив суверенного вибору, де критика виборів або протести трактуються як спроба нав’язати Росії чужу волю. Третій - це наратив історичного курсу, в якому вибори подаються як підтвердження великої національної місії. У 2012 році цей дискурс був спрямований насамперед проти протестів за чесні вибори; у 2024 році - проти зовнішньої критики, західної ізоляції та сумнівів щодо легітимності військового курсу. Це свідчить про те, що післявиборча риторика російської влади змінюється залежно від політичного контексту, але її основна функція залишається незмінною: перетворити вибори на доказ єдності держави навколо свого лідера.

Отже, післявиборчий дискурс у Росії не обмежується лише проголошенням перемоги. Його головна функція полягає в тому, щоб перетворити сумнівний або недосконалий виборчий процес на символ національної єдності. Це дозволяє режиму зображати інакомислення не як

⁶⁵ Putin starts new six-year term with challenge to the West. Reuters, Guy Faulconbridge and Mark Trevelyan, 2024 [Електронний ресурс]. – URL: <https://www.reuters.com/world/europe/russias-vladimir-putin-sworn-president-fifth-term-2024-05-07/>

нормальну складову політичного життя, а як щось зовнішнє, підривне або антидержавне.

Ситуація в Білорусі інша. Якщо в Росії у післявиборчому дискурсі активно використовується лексика суверенного історичного курсу, то риторика Олександра Лукашенка після виборів 2020 року зосереджувалася на темах порядку, збереження держави, запобігання хаосу та нелегітимності вуличних протестів. Після президентських виборів 2020 року офіційні органи оголосили про переконливу перемогу Лукашенка; однак масові протести зробили сам акт післявиборчого виправдання надзвичайно важливим: режим мав довести, що протести не були голосом суспільства, а загрозою державності.

У перші тижні після виборів Лукашенко представив ситуацію як спробу дестабілізувати країну. Під час мітингу своїх прихильників у Мінську 16 серпня 2020 року він відкинув заклики до проведення нових виборів і попередив про загрозу на західних кордонах, стверджуючи, що НАТО нібито нарощує свої сили поблизу Білорусі; НАТО це заперечило.⁶⁶

У цій риторичній виборчій кризі одразу ж подається як питання національної безпеки: акцент робиться вже не на довірі до результатів, а на загрозі державі.

У статті в *The Guardian* від 23 серпня 2020 року Лукашенко прямо зображує протести як такі, що підтримуються Заходом, і використовує фразу “батьківщина в небезпеці”. Видання цитує його слова про необхідність “найжорсткіших заходів” для захисту територіальної цілісності країни.⁶⁷

⁶⁶ Axios, *Belarus draws largest protest yet as Lukashenko rejects election do-over*, 2020

⁶⁷ The Guardian, *Belarusians fear crackdown on planned day of protest*, 2020

Ця риторика є центральною у післявиборчому дискурсі в Білорусі. Влада не намагається вступити в дискусію щодо прозорості підрахунку голосів; натомість вона стверджує, що сама ідея зміни влади під тиском протестів становить загрозу для держави.

Особливо показовою є риторика Лукашенка щодо нових виборів. Міжнародні ЗМІ повідомляли, що він відкинув ідею повторного голосування, а під час виступу перед робітниками Мінського тракторного заводу його освистали, і він заявив, що під тиском вулиць нових виборів не буде. Люди скандували, аби він пішов, проте він дочекався, коли скандувальники закінчать кричати та просто їм подякував.⁶⁸

Головне тут не просто відмова від проведення нових виборів, а сам принцип: Лукашенко визнає лише контрольовану державою процедурну легітимність, але не визнає протести як джерело політичних вимог. Іншими словами, голосування може бути легітимним, якщо його організовує держава; протест не може бути легітимним, оскільки він виходить за межі контрольованої системи.

У 2021 році Лукашенко продовжив цю риторику під час Всебілоруського народного зібрання. Reuters повідомило, що він описав післявиборчі протести як невдале повстання, підтримане Заходом, підкреслив роль Росії як союзника та заявив, що піде у відставку лише тоді, коли в країні запанують “мир і порядок”, без протестів та революційної діяльності.

⁶⁹Тут ми бачимо, як легітимність, заснована на виборах, поступається місцем легітимності, заснованій на підтримці порядку: правитель нібито не тримається за владу заради неї самої, а залишається гарантом миру.

⁶⁸ BBC / Guardian coverage summarized in Guardian reports, 2020

⁶⁹ Reuters, *Belarus opposition cries foul as Lukashenko convenes people's assembly*, 2021

У білоруському дискурсі можна виділити кілька стійких післявиборчих наративів. Перший - це наратив про державу проти хаосу. Лукашенко позиціонує себе не як одного з кандидатів, а як фігуру, без якої країна може бути знищена. Другий - це наратив про протест, організований ззовні. Протестувальників не визнають незалежними громадянами, які не довіряють результатам виборів; їх описують як інструменти західної змови. Третій - це наратив про запобігання “вуличній” владі. Влада зображує будь-яку вимогу змін під тиском протестів як незаконну та небезпечну. Четвертий - це наратив про справжню, а не західну, демократію: Білорусь нібито має власну модель народного представництва, яку Захід не має права оцінювати.

Хоча це є пізнішим розвитком подій, воно логічно продовжує дискурс 2020 року: режим не відкидає демократію як концепцію, а переосмислює її так, щоб демократія розумілася не як конкуренція та ротація влади, а як порядок, стабільність і лояльність до держави.

У випадку з Білоруссю це виявляється у твердженні, що справжня демократія полягає не у зміні уряду шляхом протестів, а у підтримці громадського порядку.

На відміну від російського дискурсу, де ключовим мотивом є політика великої держави, білоруський дискурс має більш оборонний характер. Після виборів Лукашенко менше говорить про своє бачення майбутнього, а більше про загрозу краху. Його післявиборча легітимність ґрунтується на страху: якщо уряд впаде, настане хаос; якщо протести візьмуть гору, держава потрапить під іноземний контроль; якщо під тиском вулиць будуть проведені нові вибори, це означатиме кінець порядку. Тому білоруський післявиборчий наратив можна сформулювати як “легітимність через запобігання катастрофі”.

Ситуація у Венесуелі відрізняється від ситуації в Росії та Білорусі тим, що протягом тривалого часу легітимність влади після виборів тут ґрунтувалася не лише на стабільності чи порядку, а й на революційному мандаті народу. Уго Чавес створив модель, в якій вибори подавалися як постійне підтвердження боліваріанського проекту. На відміну від Лукашенка, який наголошує на порядку, та Путіна, який наголошує на суверенному курсі, Чавес і Мадуро апелюють до “народу”, “революції”, “миру”, “антиімперіалізму” та “захисту батьківщини”.

Після провалу військового перевороту Чавес усвідомив, що найефективнішим шляхом до влади є не танки, а виборці. Через сім років після невдалого штурму палацу Мірафлорес Чавеса підтримували не “танки, а виборці”; отримавши 56% голосів, він знайшов свою “найпотужнішу зброю” - вибори.⁷⁰

Це допомагає зрозуміти суть післявиборчої риторики Венесуели: чим більше виборів і референдумів проводив режим, тим активніше він позиціонував себе як “гіпердемократичний”, навіть попри те, що справжня конкуренція поступово зникала.

Після смерті Чавеса Ніколас Мадуро успадкував цю риторику, але в умовах меншої харизми, глибшої економічної кризи та посиленого міжнародного тиску. Тому його післявиборчий дискурс поєднує старий лексикон чавістів про народ і революцію з новою мовою безпеки, змов та боротьби з екстремістами. Після президентських виборів 2024 року агентство Reuters повідомило, що Мадуро назвав своє переобрання “тріумфом миру та стабільності” і повторив твердження про прозорість виборчої системи Венесуели.⁷¹

⁷⁰ Спін Диктатури, Сергій Гурієв, Деніел Трейсман, с. 185

⁷¹ Reuters, *Venezuela's Maduro says re-election is triumph of peace and stability*, 2024

Формула “тріумф миру та стабільності” - це типовий спосіб, яким Мадуро легітимізує свою перемогу після виборів. Він діє подібно до російського виразу “правильний курс” або білоруського “порядок”, але має власні революційні підтексти. Мадуро не просто оголошує про перемогу; він стверджує, що мир тріумфував. Це означає, що оскарження результатів можна представити як загрозу миру. За цією логікою опозиція не просто програла вибори - вона нібито ставить під загрозу стабільність країни.

Після виборів 2024 року венесуельські чиновники також активно дискредитували опозицію. Reuters повідомило, що Мадуро та його союзники звинуватили Едмундо Гонсалеса та Марію Коріну Мачадо в підбурюванні до насильства після голосування. У телевізійному зверненні Мадуро заявив, що опозиційні протестувальники побили цивільних осіб та влаштували підпали, і зажадав, щоб Гонсалес відповів за їхні дії.⁷²

Цей уривок наочно ілюструє перехід від позитивної риторики легітимізації до негативної риторики делегітимізації. Спочатку влада заявляє: “Ми перемогли, бо народ обрав мир”. Потім додає: “Ті, хто не визнає результатів, є джерелом насильства”. Саме так післявиборчий дискурс пов’язує перемогу режиму з моральною перевагою, а опозицію - з небезпекою.

The Guardian написав після виборів 2024 року, що уряд Мадуро описав протести як ультраправий заговор, підтриманий з-за кордону, спрямований на повалення руху чавістів після 25 років при владі. Близький соратник Мадуро, голова Національної асамблеї Хорхе Родрігес, закликав прихильників прийти до палацу Мірафлорес, щоб “відсвяткувати нашу перемогу” та підтримати президента.⁷³

⁷² Reuters, *Venezuelans protest as observers say presidential vote undemocratic*, 2024

⁷³ The Guardian, *Maduro vows crackdown on Venezuela election protests after victory claim*, 2024

Це дуже промовистий знак: уряд не лише захищає себе, а й організовує власний контрмітинг - марш прихильників, покликаний продемонструвати, що “справжні люди” підтримують президента.

Під час інавгурації 2025 року Мадуро продовжив цю лінію поведінки. Газета *Financial Times* повідомила, що він склав присягу на третій шестирічний термін на тлі нових санкцій з боку США, ЄС та Великої Британії, і у своїй промові заявив: “Я ніколи вас не підведу, я ніколи вас не зраджу”, додавши, що рухатиметься вперед “з силою урагану” та “вулканічною енергією народу, який прагне своєї батьківщини, миру та майбутнього”.⁷⁴

Ця риторика свідчить про те, що дискурс Мадуро у Венесуелі обертається навколо трьох слів: народ, мир, батьківщина. Вибори тут розглядаються не як змагання між урядом та опозицією, а як чергове підтвердження зв'язку між лідером і народом. Саме тому Мадуро не говорить про те, що “я отримав певний відсоток голосів”, а натомість використовує мову моральних обіцянок: “Я не зраджу”, “Я рухатимуся вперед”, “народ хоче миру та майбутнього”. Це логіка плебісциту: лідера не просто обирають; він нібито втілює волю народу.

Однак, на відміну від Чавеса, Мадуро поєднує цю плебісцитарну риторику з дедалі жорсткішою мовою репресій. *The Guardian* повідомив, що після виборів 2024 року Мадуро пообіцяв “розчавити” будь-який виклик його правлінню, заявив військовим, що готовий зробити “будь-що”, аби захистити революцію, та назвав своїх опонентів “брудними щурами” і “демонічними силами”, порівнюючи їх із Гітлером, Муссоліні та Франко.⁷⁵

⁷⁴ *Financial Times, Venezuelan officials hit with fresh sanctions as Nicolás Maduro begins third term, 2025*

⁷⁵ *The Guardian, Nicolás Maduro vows to “pulverise” challenge to his rule, 2024*

У цьому випадку післявиборчий дискурс вже не просто легітимізує перемогу, а й закладає моральні підвалини для репресій проти тих, хто відмовляється її визнати.

Отже, приклад Венесуели демонструє, як авторитарний режим може одночасно використовувати як демократичну, так і революційну риторiku. Чавес говорив мовою народу та виборів, використовуючи їх як доказ “надлишку демократії”; Мадуро говорить мовою миру, стабільності та революції, але дедалі частіше додає до неї мову змов, ворогів та покарання. Якщо для Чавеса вибори були засобом харизматичного самоствердження, то для Мадуро вони стають скоріше способом збереження контролю в кризовій ситуації.

Порівняння післявиборчих наративів у Росії, Білорусі та Венесуелі показує, що авторитарні режими не просто оголошують про свою перемогу після виборів. Вони конструюють офіційний наратив щодо результатів. У цьому наративі уряд завжди виступає не як одна зі сторін політичної боротьби, а як голос більшості, гарант порядку або захисник країни від зовнішнього тиску.

У Росії центральним є наратив про суверенний курс: вибори подаються як доказ того, що народ підтвердив правильність обраного державою шляху та відкинув зовнішні нав’язування. У Білорусі домінуючим є наратив про порядок проти хаосу: вибори мають підтвердити не стільки політичний вибір, скільки неприпустимість “вуличної” зміни влади. У Венесуелі переважає наратив про народ, революцію та мир: перемога на виборах подається як плебісцитарне підтвердження зв’язку між лідером і народом.

Спільним для всіх трьох випадків є те, що офіційний післявиборчий дискурс не відповідає на критику виборів з процедурної точки зору. Він не стільки доводить чесність процесу, скільки зміщує саму тему розмови. У

Росії критика виборів стає питанням зовнішнього тиску; у Білорусі - загрозою державності; у Венесуелі - атакою на мир і революцію. Тому післявиборчі наративи можна розглядати як окремий інструмент авторитарної легітимізації: вони перетворюють результат виборів на символічний доказ того, що чинний уряд є не просто переможцем, а нібито єдиним легітимним носієм волі народу.

Водночас ці наративи мають слабе місце. Вони працюють лише тоді, коли режим здатний нав'язати суспільству свою інтерпретацію або принаймні зробити альтернативну інтерпретацію маргіальною чи небезпечною.

3.2. Наративи зовнішньої загрози та легітимації опозиції у поствиборчому дискурсі

Далі проведемо якісний контент-аналіз офіційних заяв та повідомлень ЗМІ, опублікованих після спірних виборів у Росії, Білорусі та Венесуелі. Одиницею аналізу тут є не конкретна правова норма чи виборча процедура, а публічні заяви: президентська промова, заява урядовця, реакція правоохоронних органів або повідомлення виборчого органу чи державних ЗМІ. Ці заяви загалом можна розділити на п'ять груп: 1) іноземне втручання; 2) опозиція як агент іноземних держав; 3) протести як загроза порядку; 4) насильство/екстремізм як риса дисидентів; 5) уряд як єдиний захисник держави. Саме ці категорії найчастіше повторюються у всіх трьох випадках.

Наратив	Росія	Білорусь	Венесуела
Зовнішнє втручання	Захід “не може нав’язати” Росії певний політичний сценарій	Захід / НАТО / сусіди нібито стоять за й протестами	США, “міжнародні сили”, “сіонізм”, медіа й опозиція нібито організовують дестабілізацію
Опозиція як агент	Опозиція подається як “п’ята колона” або канал	Координаційна рада й опозиція описуються як організатори	Machado і González описуються як організатори

	зовнішнього впливу	інструмент перевороту	наси́льства або “фашистської” змови
Протест як загроза	Протест - не політична незгода, а загроза єдності	Протест “заколот”, “бліцкриг”, революційна загроза	Протест - спроба “порушити мир” і дестабілізувати країну
Влада як захисник курсу	Путін - гарант суверенітету й державності	Лукашенко - гарант порядку і державності	Мадуро - гарант миру, революції й антиімперіалістичного спротиву

Спільним для цих трьох випадків є не конкретна лексика, а логіка тлумачення. Офіційний дискурс не заперечує, що після виборів виникають суперечки. Але він намагається позбавити ці суперечки політичної легітимності. Якщо громадяни протестують, то не тому, що не довіряють виборам, а тому, що їх нібито маніпулюють. Якщо опозиція вимагає перерахунку голосів, це не звичайна політична вимога, а спроба дестабілізації. Якщо міжнародні організації критикують вибори, це не оцінка процедури, а втручання у внутрішні справи. Саме так авторитарний режим перетворює післявиборчу критику на питання безпеки.

Сучасні автократи часто намагаються уникати відкритого масового насильства, оскільки це підриває їхній імідж “компетентних” і “прогресивних” правителів; натомість вони приховують, маскують або виправдовують примус за допомогою наративних конструкцій.⁷⁶

⁷⁶ Диктаторы обмана, Сергей Гуриев, Даниел Трейсмэн, с. 70–71

У російському дискурсі після виборів наратив про зовнішню загрозу став особливо виразним після протестів 2011-2012 років і знову посилювався під час виборчого циклу 2024 року. У 2012 році під час своєї переможної промови на Манежній площі Путін уже протиставив “нас” тим, хто нібито прагне щось “нав’язати” Росії. Таке формулювання є важливим, оскільки воно одразу виводить протести за чесні вибори за межі звичайної внутрішньої політики. Отже, якщо вибори оскаржуються, то, згідно з цією логікою, це відбувається не тому, що громадяни мають сумніви щодо процедури, а тому, що хтось іззовні хоче вплинути на російську державність. У журналі *The New Yorker* Маша Гессен безпосередньо пов’язує цю риторичку з реакцією Кремля на зимові протести, які влада подала як справу “п’ятої колони” та західну змову.⁷⁷

Цей дискурс мав конкретний політичний ефект: опозицію перекваліфікували з “конкурентів” на “підозрілих суб’єктів”. Після парламентських виборів 2011 року вуличні протести зосередилися на вимогах щодо чесного підрахунку голосів, розслідування фальсифікацій та забезпечення справжньої конкуренції. Однак влада відреагувала не лише адміністративними заходами, а й на мовному рівні: замість того, щоб визнати політичний конфлікт, вона подала протести як явище, завезене ззовні. У цьому сенсі “зовнішня загроза” не обов’язково має бути доведена емпірично; вона слугує пояснювальною рамкою, яка звільняє владу від відповідальності за внутрішні невдоволення.

Критика виборів мала не лише емоційний, а й емпіричний вимір. Однак офіційний дискурс намагався замінити мову статистичних аномалій мовою національної оборони проти зовнішнього впливу.

⁷⁷ The New Yorker, Masha Gessen, 2012

Російська опозиція відреагувала на це двояко. По-перше, вона викривала корупцію та використовувала мову моральної делегітимізації влади. Ще до протестів 2011 року Олексій Навальний популяризував фразу “партія шахраїв і злодіїв” стосовно “Єдиної Росії”; журнал *The New Yorker* описав його як ключову фігуру в новій хвилі російської громадянської мобілізації, яка використовувала інтернет, краудсорсинг та антикорупційні розслідування для підриву офіційного іміджу уряду.⁷⁸

Другий метод полягав у проведенні символічних колективних акцій, коли звичайні протести були надто ризикованими. У 2024 році це втілювалося у кампанію “Опівдні проти Путіна”: прихильники опозиції одночасно з’явилися на виборчих дільницях, щоб продемонструвати, що інакомислення існує навіть у контрольованому просторі. Агентство Reuters повідомило, що тисячі росіян у Росії та за кордоном взяли участь у цій кампанії, зокрема шляхом зіпсування бюлетенів, голосування за будь-якого кандидата проти Путіна або вписування імені Навального.⁷⁹

Ця конкретна акція наочно ілюструє, як опозиція реагує на риторику уряду, спрямовану на її дискредитацію. Коли режим називає протест “екстремізмом”, “іноземним впливом” або незаконним масовим зібранням, опозиція обирає форму дій, яку важче кваліфікувати як злочин: прихід на виборчу дільницю у встановлений законом час. Агентство AP повідомило, що ще до своєї смерті Навальний закликав росіян вийти і проголосувати опівдні, оскільки це створює помітний момент незгоди в ситуації, коли традиційні протести ефективно придушуються.⁸⁰

⁷⁸ The New Yorker, Julia Ioffe, 2011

⁷⁹ Thousands of Russians join Navalny-inspired 'noon against Putin' election protest, Guy Faulconbridge and Andrew Osborn, 2024 [Електронний ресурс]. – URL: <https://www.reuters.com/world/europe/noon-against-putin-thousands-russians-turn-out-fulfil-navalnys-last-wish-2024-03-17/>

⁸⁰ Kremlin foe Navalny urges election day protests in Russia next month by voting at a specific hour, DASHA LITVINOVA, 2024 [Електронний ресурс]. – URL:

Отже, реакція опозиції не обов'язково передбачає прямі вуличні сутички; вона може мати символічний характер, але саме тому підриває офіційну версію про повну соціальну єдність.

Реакція влади на такі акції свідчить про те, що навіть символічний протест сприймається як загроза. Reuters повідомило, що Кремль применшив значення акції “Опівдні проти Путіна”, посиляючись на високий рейтинг Путіна та офіційну підтримку, тоді як опозиція розглядала цю подію як спосіб продемонструвати існування прихованого інакомислення.⁸¹

Тут ми спостерігаємо типову дискурсивну боротьбу: уряд стверджує: “Народ єдиний”, тоді як опозиція відповідає: “Нас багато; нас просто витіснили з публічної сфери”.

Російський випадок характеризується такою матрицею післявиборчої делегітимізації: опозицію не вважають легітимним учасником політичного процесу; громадянський дисидентський рух зображують як канал іноземного впливу; протести подають як загрозу безпеці; а будь-яку альтернативну форму участі - від антикорупційних розслідувань до масових зібрань біля виборчих дільниць - зображують як спробу порушити “нормальний” порядок. Водночас питання про те, чи існує реальна зовнішня загроза, поступається місцем іншому питанню: чи вигідно режиму пояснювати внутрішні протести як зовнішнє втручання. У випадку Росії ця схема працює особливо ефективно, оскільки поєднується з давнім зображенням Заходу як ворога у ЗМІ.

<https://apnews.com/article/russia-opposition-election-navalny-putin-78b3847c553173a61a4b7cdc28da647b>

⁸¹ Thousands of Russians join Navalny-inspired 'noon against Putin' election protest, Guy Faulconbridge and Andrew Osborn, 2024 [Електронний ресурс]. – URL: <https://www.reuters.com/world/europe/noon-against-putin-thousands-russians-turn-out-fulfil-navalys-last-wish-2024-03-17/>

Що стосується Білорусі, то після виборів 2020 року риторика про зовнішню загрозу стала ще більш прямолінійною та різкою. Лукашенко не просто згадував про критику з боку Заходу. Він назвав самі протести частиною “повстання”, “бліцкригу” та спробою знищити державу. На Всебілоруському народному зібранні 2021 року він заявив, що це було “повстання”, яке було придушене, і що країну нібито врятували; Reuters зазначило, що Лукашенко безпосередньо пов’язав ці події із Заходом і наголосив на вирішальній ролі російської підтримки.⁸²

Між білоруською та російською версіями подій існує помітна різниця. У Росії опозицію частіше зображують як “інструмент іноземного впливу” або “п’яту колону”; натомість у Білорусі з 2020 року її подають як пряму загрозу виживанню держави. Лукашенко заявив, що піде у відставку лише тоді, коли в країні запанують “мир і порядок”, без протестів та революційної діяльності.⁸³

Це означає, що, згідно з його риторикою, протести не є частиною політичного процесу. Вони слугують доказом того, що уряд не можна змінити, оскільки будь-які зміни, спричинені тиском громадськості, автоматично прирівнюються до хаосу.

Іншим ключовим елементом є наратив про зовнішню військову загрозу. У серпні 2020 року Лукашенко говорив про загрозу на західних кордонах і порушив питання про НАТО; *The Guardian* повідомив, що він пообіцяв захищати кордони та говорив про необхідність жорстких заходів у відповідь на протести.⁸⁴

⁸² Belarus opposition cries foul as Lukashenko convenes "People's Assembly", Reuters, 2021 - [Електронний ресурс]. – URL: <https://www.reuters.com/business/media-telecom/belarus-opposition-cries-foul-lukashenko-convenes-peoples-assembly-2021-02-11/>

⁸³ Так само.

⁸⁴ Belarusians fear crackdown on planned day of protest, The Guardian, 2020 - [Електронний ресурс]. – URL:

У цьому випадку спостерігається явна “сек’юритизація” виборчої кризи: питання президентських виборів подається як проблема кордонів, збройних сил, суверенітету та зовнішнього ворога. Таке подання дозволяє режиму стверджувати не те, що «ромадяни не довіряють результатам, а те, що держава зазнає нападу.

Однак офіційна статистика та альтернативні оцінки показали, що невдоволення мало внутрішні, а не лише зовнішні причини. Дослідження Алеся Загорського, засноване на опитуванні у Viber та даних постстратифікованого вуличного опитування, дійшло висновку, що офіційні результати 2020 року є статистично вкрай малоймовірними; згідно з оцінками моделі, підтримка Світлани Тихановської становила приблизно 75–80%, а Лукашенка — 13–18%, тоді як офіційні дані надавали Лукашенку 80,11%.⁸⁵

Навіть з урахуванням методологічних обмежень таких “закулісних” оцінок, вони вказують на те, що офіційна версія про протести, “організовані з-за кордону”, не враховує масштабів внутрішнього невдоволення.

Реакція громадськості також не відповідала образу невеликої групи активістів, “керованих з-за кордону”. Журнал *Time* повідомляв, що після виборів 2020 року відбулися масові демонстрації, страйки робітників заводів, відставки та публічні протести деяких урядовців і журналістів державного телебачення, тоді як опозиція вимагала припинення насильства та проведення нових виборів.⁸⁶

<https://www.theguardian.com/world/2020/aug/23/lukashenko-vows-to-defend-belarus-borders-as-more-mass-protests-planned>

⁸⁵ Multilevel regression with poststratification for the national level Viber/Street poll on the 2020 presidential election in Belarus, Ales Zahorski, 2020

⁸⁶ Tens of Thousands Are Protesting in Belarus, *Time*, 2020 - [Електронний ресурс]. – URL: <https://time.com/5880593/belarus-protests-lukashenko/>

Це важливо для аналізу контенту: у наративі режиму стверджується, що “протест - це сценарій, організований ззовні”, тоді як поведінка різних соціальних груп вказує на набагато ширший внутрішній контекст протесту.

Опозиція відреагувала на цю делегітимізацію створенням альтернативної мови легітимності. Після виборів Світлана Тихановська не намагалася зобразити себе як “революційну” лідерку, а говорила про нові, вільні та чесні вибори, звільнення політичних в’язнів та мирну передачу влади. У 2024 році, напередодні наступних виборів, вона вже закликала білорусів не виходити на вулиці з масовими протестами, щоб уникнути нової хвилі насильства, а замість цього бойкотувати вибори або голосувати проти всіх кандидатів; Reuters також зазначив, що вона закликала міжнародну спільноту не визнавати результати та посилити санкції.⁸⁷

Це свідчить про зміну стратегії опозиції: з огляду на досвід 2020 року акцент перейшов з негайної масової мобілізації на порятунок життів, чинення міжнародного тиску та делегітимізацію сфальсифікованих виборів.

До цього альтернативного дискурсу долучилися й інші лідери громадської думки в Білорусі. Марія Колеснікова, Павло Латушко, Світлана Алексієвич, Сергій Тихановський та інші діячі протестного руху представляли різні соціальні сектори - культуру, бюрократію, політичне блогерство та громадянське суспільство. Газета The Guardian повідомила про зникнення/викрадення Колеснікової у вересні 2020 року, що стало

⁸⁷ Belarus opposition leader urges people to avoid protesting against election, Reuters, 2024 - [Електронний ресурс]. – URL: <https://www.reuters.com/world/europe/belarus-opposition-leader-urges-people-shun-election-avoid-protesting-2024-11-27/>

символом переходу режиму від інформаційної делегітимізації до фізичного усунення лідерів протесту.⁸⁸

У відповідь протестний рух відкинув термін “повстання” і говорив про насильство, фальсифікації та необхідність проведення нового голосування.

У випадку з Білоруссю важливо зазначити, що наративи режиму про зовнішню загрозу мали не лише символічні, а й практичні наслідки. Якщо протест називають “повстанням”, його учасники перестають бути громадянами з політичними вимогами; вони стають об’єктами насильницьких і кримінальних репресій. Це становить пряму загрозу для опозиції: її діяльність може бути перекваліфікована з політичної на “екстремістську” або “антидержавну”. Саме тому після 2020 року значна частина білоруської опозиції була змушена піти у вигнання, потрапила до в’язниці або була змушена перейти на більш обережні форми комунікації. АР повідомило, що Тихановську заочно засудили до 15 років ув’язнення, а інші опозиційні діячі також отримали суворі вироки.⁸⁹

Таким чином, у Білорусі наратив про зовнішню загрозу слугує для повної деполітизації протесту. Він не дозволяє розглядати опозицію як учасника політичного процесу. Натомість її зображують як “руку Заходу”, “організаторів заворушень” або “дестабілізаторів”. Відповідно, громадян, які не визнають вибори, також виключають із категорії “виборців” і перекваліфікують на “порушників громадського спокою”. Це робить

⁸⁸ Belarus opposition leader Maria Kolesnikova 'snatched from street' in Minsk, The Guardian, 2020 - [Електронний ресурс]. – URL: <https://www.theguardian.com/world/2020/sep/07/belarus-opposition-leader-maria-kolesnikov-a-snatched-from-street-in-minsk-reports>

⁸⁹ Belarus sentences exiled opposition leader to 15 years, AP, 2023 - [Електронний ресурс]. – URL: <https://apnews.com/article/38240b15e7c4bd5d87f382bd92100f4e>

білоруський випадок найсуворішим із трьох: тут делегітимізація опозиції майже одразу перетворюється на масову криміналізацію.

У Венесуелі після виборів 2024 року наратив про зовнішню загрозу набув форми звинувачень у “фашистському перевороті”, “терористичному змові”, “кібератаці” та координації протестів з-за кордону. На відміну від Росії, де акцент робиться на “суверенному курсі”, та Білорусі, де ключовим наративом є “порядок проти повстання”, уряд Венесуели поєднав революційну риторику з мовою антиімперіалістичної оборони. У цьому дискурсі опозиція не просто зазнає поразки чи помиляється; її зображують як частину правої, фашистської, підтримуваної ззовні спроби знищити країну.

Агентство Reuters повідомило, що після оголошення результатів Мадуро назвав свою перемогу “тріумфом миру та стабільності”, але подальші офіційні реакції перейшли до звинувачень опозиції у насильстві. Марія Коріна Мачадо заявила, що опозиція отримала 73,2% підрахованих голосів, що вказує на перемогу Едмундо Гонсалеса - 6,27 мільйона голосів проти 2,75 мільйона у Мадуро; це суперечило офіційним цифрам CNE.⁹⁰

Суть справи полягає в наступному: опозиція відреагувала не лише протестами, а й стратегією, заснованою на фактах, оприлюдненням протоколів та інших документів, тобто матеріалів, покликаних поставити під сумнів офіційну версію.

Влада, зі свого боку, прагнула не розглядати протоколи як докази, а криміналізувати саме їх використання. ОАД заявила, що без перевіреної публічної документації результати, оголошені ЦВК, не можуть вважатися

⁹⁰ Venezuela opposition says its victory is irreversible, citing 73% of vote tallies, Reuters, 2024 - [Електронний ресурс]. – URL: <https://www.reuters.com/world/americas/government-opposition-both-claim-venezuela-elect-on-win-official-results-2024-07-29/>

надійними чи легітимними; у тому ж репортажі Reuters зазначалося, що Мадуро продовжував стверджувати, що Венесуела має одну з найпрозоріших виборчих систем, водночас звинувачуючи праві сили у спробах повалити його за підтримки іноземних держав.⁹¹

Це створює подвійні стандарти: уряд проголошує абсолютну прозорість, але не надає документації, водночас стверджуючи, що запит на її надання є частиною змови.

На відміну від частини російської чи білоруської опозиції, у 2024 році венесуельська опозиція мала у своєму розпорядженні дуже конкретний інструмент - оцифровані протоколи виборчих дільниць. Reuters повідомило, що Мачадо стверджувала, що має 73,2% протоколів, і їх підрахунок показав перемогу Гонсалеса; пізніше AP повідомило, що незалежні експерти та Центр Картера визнали записи опозиції вирішальними доказами, хоча офіційні органи їх відхилили.⁹²

Це важливо для аналізу контенту: у Венесуелі дискурс опозиції мав не лише моральний характер - “вибори були сфальсифіковані” - а й фактичний: “ось протоколи”.

Саме тому влада посилила свої наративи про злочинність опозиції. Reuters повідомляв, що Мадуро та його союзники звинуватили Гонсалеса та Мачадо у підбурюванні до насильства; *Financial Times* писав, що Мадуро

⁹¹ Venezuela vote results unreliable, says OAS body, Reuters / OAS, 2024 - [Електронний ресурс]. – URL: <https://www.reuters.com/world/americas/oas-department-says-results-announced-by-venezuela-cannot-be-recognized-2024-07-30/>

⁹² Так само.

погрожував притягнути їх до відповідальності, а Хорхе Родрігес та Діосдадо Кабелло закликали до їхнього арешту.⁹³

Таким чином, опозиція перестає бути стороною виборчого спору і перетворюється на ворога, якого звинувачують у злочинах. Виборчий конфлікт переходить від питання “Хто переміг?” до питання “Хто організував насильство?”

Реакція громадськості у Венесуелі не обмежилася діями штабів кандидатів від опозиції. Агентство Reuters повідомило про протести по всій країні, щонайменше двох загиблих у перші кілька днів та спонтанну мобілізацію після оголошення результатів.⁹⁴

Газета *Le Monde* повідомила, що протести перекинулися на вулиці і що демонстранти напали на символи чавізму, зокрема на пам’ятники Уго Чавесу.⁹⁵

Це особливо важливо: хоча уряд стверджує, що протести є лише результатом змови еліти або Сполучених Штатів, той факт, що протести спалахнули в бідних районах і що об’єкти, пов’язані з чавізмом, зазнали нападів, свідчить про те, що невдоволення глибоко вкорінилося в суспільстві.

⁹³ Nicolás Maduro threatens Venezuela opposition leaders amid crackdown on dissent, Financial Times, 2024 - [Електронний ресурс]. – URL:

<https://www.ft.com/content/d68e1abb-30e7-4a78-bd33-4ab299e05422?>

⁹⁴ Venezuela opposition says its victory is irreversible, citing 73% of vote tallies, Reuters, 2024 - [Електронний ресурс]. – URL:

<https://www.reuters.com/world/americas/government-opposition-both-claim-venezuela-election-win-official-results-2024-07-29>

⁹⁵Protests over Maduro's claimed victory spread to Venezuela's streets, Le Monde, 2024 - [Електронний ресурс]. – URL:

<https://www.lemonde.fr/en/international/article/2024/07/30/protests-over-maduro-s-claimed-victory-spread-to-venezuela-s-streets>

Офіційна статистика щодо придушення протестів підтверджує, що режим розглядав післявиборчі протести як загрозу безпеці. Reuters повідомило, що після протестів уряд наводив цифри у 28 загиблих та приблизно 200 поранених, а також тисячі затримань; Foro Penal підтвердило звільнення деяких політичних в'язнів, але загальний масштаб арештів залишався значним.⁹⁶

Газета *The Guardian*, посилаючись на місію ООН, повідомила про “жорстокі репресії” після виборів, в результаті яких було затримано понад 1 260 осіб, серед яких - політичні лідери, активісти, журналісти та правозахисники.⁹⁷

Іншими словами, наратив про те, що “опозиція організовує насильство”, мав прямий наслідок: він легітимізував застосування “залізної руки” проти протестного руху.

Випадок Венесуели також ілюструє роль проурядових “чиновників” у поширенні дискурсу, спрямованого на делегітимізацію. Це стосується не лише Мадуро, а й CNE, Верховного суду, Діосдадо Кабелло, Хорхе Родрігеса, прокуратури та правоохоронних органів. Наприклад, Reuters повідомило, що Гонсалес пізніше стверджував, що на нього чинили тиск, щоб він підписав лист, у якому визнавав рішення Верховного суду про оголошення Мадуро переможцем; він сказав, що це було зроблено під загрозою серйозних наслідків.⁹⁸

⁹⁶ Venezuela says it frees 225 arrested after anti-government protests, Reuters, 2024,

- [Електронний ресурс]. – URL:

<https://www.reuters.com/world/americas/venezuela-begins-releasing-prisoners-arrested-after-election-rights-group-says-2024-11-16/>

⁹⁷ ‘Fierce repression’ of Venezuela election protests must end, UN rights team says, The Guardian / UN fact-finding mission, 2024, - [Електронний ресурс]. – URL:

<https://www.theguardian.com/world/article/2024/aug/13/venezuela-un-human-rights-election-protest>

⁹⁸ ‘Venezuela's Gonzalez says he was forced to sign letter accepting court ruling of Maduro victory, Reuters, 2024, - [Електронний ресурс]. – URL:

Це свідчить про те, що дискурсивна делегітимізація супроводжується інституційним тиском: опозицію не лише називають небезпечною, а й змушують юридично відмовитися від власної позиції.

У відповідь Мачадо та Гонсалес розробили контрнарратив - не про змову, а про “повагу до волі народу”. Reuters повідомило про їхню позицію: опозиція стверджувала, що має докази перемоги, вимагала оприлюднення підрахунків голосів та закликала захищати результати мирними засобами.⁹⁹ Пізніше *The Guardian* повідомило, що Гонсалес звинуватив Мадуро у фактичному державному перевороті та оголосив про свій намір відновити демократію.¹⁰⁰

Коротко кажучи, обидві сторони вживали термін “державний переворот”, але в протилежних значеннях: уряд назвав державним переворотом відмову визнати офіційні результати, тоді як опозиція назвала державним переворотом те, що уряд привласнив собі ці результати.

Аналіз змісту офіційних заяв після виборів у цих трьох випадках показує, що авторитарні режими використовують схожий механізм для делегітимізації опозиції, хоча й наповнюють його різними наративами. У Росії центральним наративом є підтримувана з-за кордону “п’ята колона”, яка нібито намагається нав’язати країні чужу політичну програму. У Білорусі домінуючим є образ повстання та хаосу, де опозицію зображують як загрозу самому існуванню держави. У Венесуелі центральним є образ

<https://www.reuters.com/world/americas/venezuelas-gonzalez-says-he-was-forced-sign-letter-accepting-court-ruling-maduro-2024-09-18>

⁹⁹ Так само.

¹⁰⁰ Venezuelan opposition candidate accuses Nicolás Maduro of coup, *The Guardian*, 2025, - [Електронний ресурс]. – URL: <https://www.theguardian.com/world/2025/jan/11/venezuela-edmundo-gonzalez-nicolas-maduro-presidential-election>

фашистського, імперіалістичного або насильницького змови, яка нібито прагне знищити мир та революційний лад.

Чи є ці погрози реальними? У вузькому сенсі міжнародна критика дійсно існує: ЄС, США, ОБСЄ, Центр Картера, правозахисні організації та незалежні ЗМІ висловили критику щодо виборів у всіх трьох країнах. Але ця критика не доводить, що протести були “організовані з-за кордону”. Навпаки, наявні дані вказують на внутрішні джерела невдоволення: у Росії - статистичні аномалії під час виборів та символічні протести; у Білорусі - масовий масштаб протестів та альтернативні оцінки підтримки Тихановської; у Венесуелі - підрахунки голосів опозиції, що суперечили офіційним цифрам, та протести серед різних соціальних верств. Отже, офіційна наратива про зовнішню загрозу не стільки пояснює реальність, скільки переосмислює внутрішню політичну кризу як зовнішній напад.

Для опозиції така риторика становить пряму загрозу. Якщо опозиція є “маріонеткою Заходу”, то немає потреби вступати з нею в політичний діалог. Якщо протест є “масовими заворушеннями”, його можна придушити. Якщо вимога оприлюднити протоколи виборів є частиною “фашистського змови”, її можна криміналізувати. Саме тому в усіх трьох випадках офіційний дискурс - це не просто слова: він створює підґрунтя для адміністративного тиску, кримінальних справ, еміграції лідерів опозиції, блокування ЗМІ, арештів та насильницького придушення протестів.

Тут ми порушили таке питання: що відбувається, коли офіційний дискурс щодо зовнішніх загроз не здатний переконати громадськість або міжнародних акторів? Саме цьому буде присвячений розділ 3.3: межах авторитарної легітимності, міжнародному невизнанню, суспільному опору та кризі виборчої легітимності.

3.3. Межі авторитарної легітимації: суспільний спротив і криза виборчої легітимності

Що відбувається, коли офіційна версія подій не переконує громадськість, опозицію чи міжнародних гравців? Саме тут стають очевидними межі авторитарної легітимності: режим більше не може покладатися виключно на риторику про “народну підтримку”, тому починає діяти за допомогою репресивного апарату, контролю над ЗМІ, криміналізації опозиції та залякування громадськості.

Корисне для цього поняття high intensity і low intensity coercion. До заходів примусу високої інтенсивності належать арешти провідних опозиціонерів, насильницьке придушення протестів, ув’язнення, а також вигнання або закриття організацій. Примус низької інтенсивності є менш помітним, але не менш значущим: стеження, тиск на журналістів, погрози, вибіркові кримінальні справи, економічний тиск, стигматизація організацій громадянського суспільства, блокування ЗМІ та переслідування активістів. Саме примус низької інтенсивності часто підтримує авторитарний режим у повсякденному житті, тоді як примус високої інтенсивності застосовується, коли режим стикається з серйозним викликом.¹⁰¹

Приклад Росії ілюструє поступовий характер реакції. Після протестів 2011-2012 років режим не став одразу ж придушувати опозиційний табір, а почав систематично підвищувати ціну політичної активності. “Справа Болотної” послужила попередженням: вуличні протести після виборів можна перекваліфікувати з політичної акції на кримінальний злочин. Протестувальники стикалися з юридичним переслідуванням після парламентських виборів 2011 року, і як сама Баронова стала символом

¹⁰¹ Competitive Authoritarianism, Steven Levitsky, Lucan A. Way, pp. 49–50

покоління активістів, для яких участь у протестах проти виборів перетворилася на юридичний ризик.¹⁰²

Поступово репресії перестали бути реакцією на конкретні дії й перетворилися на систему превентивної демобілізації. Її суть полягає в тому, щоб громадяни усвідомлювали ще до виходу на вулиці чи участі в кампанії, що будь-яка політична акція може мати адміністративні, кримінальні або професійні наслідки. Це особливо помітно на прикладі незалежного спостереження за виборами. У 2024 році рух “Голос” назвав президентські вибори в Росії найбільш сфальсифікованими та корумпованими в новітній історії країни, але сам рух не зміг відправити спостерігачів на виборчі дільниці через свій статус “іноземного агента”, а його співголова Григорій Мелконьянц перебував під вартою.¹⁰³

Цей приклад є показовим, оскільки репресивний апарат спрямований не лише проти опозиційних партій, а й проти тих, хто здатний перевірити чесність виборів. Без незалежного спостереження режиму легше контролювати не лише сам процес голосування, а й спогади про нього. Пізніше Мелконьянца засудили до п’яти років ув’язнення у виправній колонії за нібито співпрацю з “небажаною організацією”, хоча “Голос” відкинув ці звинувачення; Reuters повідомляє про цю справу як про частину ширших репресій проти громадянського суспільства після початку повномасштабної війни проти України.

¹⁰⁴ Другим елементом російської моделі є інформаційна ізоляція. Після 2022 року незалежні ЗМІ, які могли б ставити під сумнів офіційні результати,

¹⁰² Time, *How Maria Baronova Became the Face of Russia’s Opposition*, 2016

¹⁰³ Reuters, *Independent Russian vote monitor says election was a mockery*, 2024

¹⁰⁴ Reuters, *Russia jails head of independent election watchdog for five years*, 2025

військову політику або репресії, почали масово блокувати або виганяти з країни. Агентство Reuters повідомило, що видання The Moscow Times було визнано “небажаною організацією”, що фактично заборонило його діяльність у Росії та створило ризик кримінального переслідування для тих, хто з ним співпрацює.¹⁰⁵

Загалом після 24 лютого 2022 року (повномасштабного вторгнення Росії в Україні) особливо Росія перейшла фактично до тоталітарного правління майже повністю. Жорстокі репресії, вбивства, обмеження свободи слова, а віднедавна й обмеження доступу інтернету стали для Росії звичайним явищем.

Третім елементом є криміналізація висловлювань. У випадку Росії межа між виборчою легітимністю та військовою мобілізацією стала особливо розмитою: з 2022 року критика уряду, війни чи державної політики переслідується як «дискредитація» влади або поширення «фейкових новин» про армію. Агентство Reuters повідомило, що Люся Штейн, учасниця гурту Pussy Riot та колишня депутатка міської ради, була заочно засуджена до шести років ув'язнення за антивоєнні дописи, а з початку вторгнення, за даними OVD-Info, за антивоєнні висловлювання було затримано майже 20 000 осіб.

¹⁰⁶Отже, у Росії криза виборчої легітимності не призвела до негайного краху режиму, але спричинила посилення превентивних заходів контролю. Репресивний апарат діє не лише після протестів, а й до них: шляхом визнання організацій “іноземними агентами” та “небажаними організаціями”, заборони незалежних структур Навального,

¹⁰⁵ Reuters, *Russia declares independent news site The Moscow Times ‘undesirable’*, 2024

¹⁰⁶ Reuters, *Russia sentences Pussy Riot activist to six years in absentia for Ukraine “war fakes”*, 2024

переслідування журналістів, контролю над ЗМІ та судових рішень. Таким чином, режим не просто карає дисидентів, а прагне зробити саму можливість політичної організації практично неможливою.

Приклад Білорусі ілюструє набагато різкіший перехід від легітимізації до примусу. Після виборів 2020 року режим не зміг переконливо вирішити питання щодо результатів виборів. Масштаб протестів і страйків, втеча або арешт опозиціонерів, а також міжнародне невизнання створили ситуацію, в якій офіційні результати потребували не лише пояснення, а й силового захисту. Саме в цей момент Лукашенко перейшов від риторики “порядку” до практики масового покарання суспільства.

Статистика політичного насильства говорить сама за себе. Агентство AP, посилаючись на Правозахисний центр “Вясна”, повідомило, що після протестів 2020 року було затримано приблизно 35 000 осіб, а за ґратами залишилося понад 1 400 політичних в’язнів; майже 100 з них мали серйозні проблеми зі здоров’ям через умови утримання або відсутність належної медичної допомоги.¹⁰⁷

Ці цифри мають значення не лише як гуманітарна статистика. Вони свідчать про те, що білоруський режим відреагував на кризу виборчої легітимності не цілеспрямованими репресіями проти лідерів, а масовими репресіями проти всіх, хто був пов’язаний із протестами. У поле зору потрапили кандидати, співробітники передвиборчих штабів, журналісти, правозахисники, члени страйкових комітетів, студенти, адміністратори місцевих чатів, учасники маршів та люди, які просто демонстрували символи протесту. Іншими словами, режим покарав не лише організаторів, а й саму можливість горизонтальних громадянських дій.

¹⁰⁷ AP, *Nearly 100 Belarus political prisoners have severe medical problems, rights group says*, 2024

Саме тому після 2020 року Білорусь стала прикладом переходу від виборчого авторитаризму до більш явної моделі поліцейської держави. Якщо в Росії режим поступово вибудовував превентивну систему обмежень, то в Білорусі після 2020 року відбулася швидка й рішуча чистка політичної арени. Сергій Тихановський, чоловік Світлани Тихановської та популярний блогер, був засуджений до 18 років ув'язнення; разом із ним інші підсудні у цій справі отримали покарання від 14 до 16 років.¹⁰⁸

ЗМІ також стали конкретною мішенню. У період з 2020 по 2025 рік білоруська влада не просто блокувала критичні матеріали, а й повністю перебудувала весь інформаційний простір: редакції переносилися за кордон, журналістам висували кримінальні звинувачення, а незалежні ЗМІ визнавали “екстремістськими”. У 2025 році агентство AP повідомило, що ЄС визнало нові вибори в Білорусі нелегітимними саме через порушення прав людини, обмеження політичної участі та обмежений доступ до незалежних ЗМІ; окремо європейські чиновники вимагали звільнення понад тисячі політичних в'язнів.¹⁰⁹

У цьому випадку міжнародне невизнання та внутрішні репресії підсилюють одне одного. З одного боку, міжнародне невизнання не зупинило Лукашенка, оскільки він мав у своєму розпорядженні апарат державної влади та підтримку Росії. З іншого боку, саме це невизнання продемонструвало, що вибори вже не слугували для нормалізації іміджу режиму за кордоном. Тому, щоб утримати владу, Лукашенко мусив дедалі більше покладатися не на виборчу фасад, а на страх, тюремні вироки, вигнання опозиції та контроль над інформацією.

¹⁰⁸ The Guardian, *Belarus jails opposition leader's husband for 18 years*, 2021

¹⁰⁹ AP, *EU rejects election in Belarus and threatens new sanctions*, 2025

Білорусь також демонструє, що репресивний апарат після виборів не лише карає за минулі протести, а й формує майбутню поведінку суспільства. Коли люди стають свідками десятків тисяч затримань, жорстких умов утримання, вироків, винесених лідерам опозиції, та криміналізації незалежних ЗМІ, вони, можливо, не змінюють своїх переконань, але змінюють свою поведінку. Саме в цьому полягає мета репресій: не обов'язково переконати громадян у легітимності режиму, а змусити їх діяти так, ніби альтернативи немає.

Сильний примусовий апарат може системно послаблювати опозиційні рухи, роблячи громадянську участь настільки ризикованою, що в публічному полі залишаються лише найстійкіші активісти.¹¹⁰

У Білорусі після 2020 року цей аргумент реалізувався у буквальному сенсі: одних членів суспільства залякували, інших змушували емігрувати, третіх ув'язнювали, а ще інших - вдавалися до менш помітних форм опору.

Ситуація у Венесуелі після виборів 2024 року відрізняється від ситуації в Росії та Білорусі тим, що опозиція оскаржувала результати не лише шляхом протестів, а й шляхом надання альтернативних доказів: протоколів з виборчих дільниць. Саме тому репресивні заходи були спрямовані не лише проти протестувальників, а й проти самих доказів, людей, які їх збирали, та організацій, які могли б підтвердити інший результат.

Центр Картера заявив, що не зміг перевірити чи підтвердити офіційні результати виборів 2024 року у Венесуелі, оскільки Національна виборча рада не оприлюднила детальних результатів по окремих виборчих дільницях; Центр назвав це серйозним порушенням і заявив, що ці вибори не можна вважати демократичними.¹¹¹

¹¹⁰ Competitive Authoritarianism, Steven Levitsky, Lucan A. Way, pp. 66–67

¹¹¹ Reuters, *Carter Center unable to corroborate Venezuela election results*, 2024

Організація американських держав також заявила, що результати, оголошені Національною виборчою радою (CNE), не можуть бути визнані без підтвердженої публічної документації. У тому ж повідомленні агентства Reuters зазначалося, що опозиція, маючи доступ до 73 % протоколів підрахунку голосів, стверджувала, що Едмундо Гонсалес набрав удвічі більше голосів, ніж Мадуро.¹¹²

Це створило особливу проблему для режиму: якщо в Росії після 2024 року опозиція здебільшого могла влаштовувати лише символічні протести, а в Білорусі у 2020 році вона організувала масову мобілізацію, то у Венесуелі в 2024 році опозиція продемонструвала альтернативну, задокументовану реальність. Влада відреагувала не повним оприлюдненням протоколів, а криміналізацією діяльності опозиції та застосуванням примусових заходів.

Після виборів 2024 року у Венесуелі розгорнулася хвиля арештів. Reuters повідомляв про “operation knock-knock”. Влада розпочала кримінальне розслідування щодо Гонсалеса та Марії Коріни Мачадо, а правоохоронці затримали осіб, причетних до протестів.¹¹³

Репресивний апарат у Венесуелі функціонує як багаторівнева система. Національна виборча рада (CNE) оголошує результати; Верховний суд їх затверджує; прокуратура порушує кримінальні справи; силові структури затримують активістів; проурядові політики закликають покарати опозицію; а медіа-машина подає це як боротьбу проти “фашистського” чи “терористичного” змови. Іншими словами, режим не просто фізично придушує протести. Він створює повний цикл: результати - юридичне затвердження - криміналізація інакомислення - примусове виконання.

¹¹² Reuters, *Venezuela vote results unreliable, says OAS body*, 2024

¹¹³ Reuters, *Maduro security forces round up Venezuelans involved in protests in 'operation knock-knock'*, 2024

Масштаби репресій підтверджують звіти правозахисників та ЗМІ. Агентство AP повідомило, що після спірних виборів 2024 року протести призвели до 28 загиблих, 220 поранених та приблизно 2000 затриманих; правозахисники також повідомили про фізичну та психологічну шкоду, заподіяну деяким із затриманих.¹¹⁴

Ще одним показовим фактором є затримання неповнолітніх. Агентство Reuters повідомило, що понад 80 підлітків, затриманих під час протестів, було звільнено після післявиборчих демонстрацій у Венесуелі; загалом влада повідомила про тисячі затримань після виборів.¹¹⁵

У контексті легітимності виборів це означає, що режим не тільки карає політичних лідерів, а й дисциплінує ширші соціальні групи, зокрема молодь.

Міжнародне невизнання не обмежується дипломатичною заявою. Воно може переходити в санкційні механізми проти конкретних акторів репресивного апарату. Але, як і в Білорусі, це не обов'язково негайно змінює владу. Авторитарний режим може втрачати зовнішню легітимність, але зберігати внутрішній контроль через силові структури, суди, прокуратуру, арешти й страх.

У Венесуелі межа того, що вважається легітимним, вималювалася вельми очевидно: коли слова Мадуро про “мир” не здобули довіри у таборі опозиції, спостерігачів та відчутної частини світової спільноти, режим удався до тактики залякування. Це виходить за рамки звичайного застосування сили після масових акцій. Це цілеспрямована спроба

¹¹⁴ AP, *Venezuelan opposition says government freed 13 jailed in post-election crackdown*, 2025

¹¹⁵ Reuters, «Понад 80 підлітків, затриманих під час післявиборчих протестів у Венесуелі, було звільнено з-під варти», 2024

знищити саму можливість громадян вимагати іншого результату голосування.

Три різні підходи до проблеми втрати довіри до виборчих процесів спостерігаються у Росії, Білорусі та Венесуелі. Російський режим переважно покладається на тактику відвертання громадян від активної участі: він методично ускладнює та робить ризикованою будь-яку діяльність, пов'язану з моніторингом виборів, журналістикою, вираженням опозиційних поглядів, протестами, і навіть мінімальним висловленням незгоди у виборчий період. Білорусь же, особливо після подій 2020 року, обрала шлях тотального покарання населення: це вилилося у затримання десятків тисяч людей, масове ув'язнення політичних опонентів, витіснення опозиційних сил за межі країни, а також нищення незалежних медійних структур та правозахисних організацій. Після викликів, кинутих владі опозицією у Венесуелі у 2024 році, режим відреагував інтенсивною кампанією залякування: вона включала арешти, переслідування ключових фігур, чинення тиску на лідерів, сфабриковані кримінальні справи щодо доказів та жорстоке придушення будь-яких публічних акцій.

У всіх трьох ситуаціях спільним моментом виступає те, що репресії виникають не як заміна виборчого процесу, а як його наслідок, коли підсумки голосування не визнаються достатньо легітимними. Звідси випливає, що репресивна машина функціонує як “додатковий раунд” авторитарного волевиявлення: коли виборчий бюлетень не спрацьовує як аргумент, вагомішим стає поліцейський вплив; якщо усне звернення не здатен вирішити проблему, її закриває судова система; коли офіційні дані не знаходять визнання, інформаційні канали, що пропонують альтернативу, стають об'єктом цензури та їхні представники піддаються покаранню.

Отож, репресії, що сліднують за виборами в авторитарних умовах, слід сприймати не лише як демонстрацію міці, але й як ознаку хисткої легітимності. Справді вагомий мандат не вимагає масових ув'язнень, придушення засобів масової інформації, витіснення опонентів чи утисків спостерігачів. Якщо режиму доводиться підкріплювати результати волевиявлення через кримінальні переслідування, катування, цензурні заходи та залякування, це свідчить, що вибори вже не функціонують як інструмент злагоди, а перетворилися на знаряддя насильницького примусу.

Насамперед, правляча верхівка формує офіційну версію тріумфу. Далі, вона позбавляє легітимності тих, хто цю версію не схвалює. І коли цього замало, вдається до залякування задля збереження підсумків. Саме тут і видно рубіж авторитарної легітимності: там, де “волю народу” мусить підпирати примус з боку поліції, судочинства та медіа для свого утвердження.

ВИСНОВКИ

У рамках цієї бакалаврської роботи було досліджено маніпулятивне використання виборів у сучасних авторитарних режимах як механізм легітимізації влади, імітації демократії, контролю над опозицією, а також забезпечення внутрішньо- та зовнішньополітичного визнання політичного режиму. Метою роботи було не лише показати, що авторитарні режими проводять вибори, а насамперед з'ясувати, яким чином ці вибори використовуються в маніпулятивних цілях: через виборче законодавство, партійні системи, правові механізми, офіційний дискурс, міжнародну риторику та репресивний апарат.

Дослідження підтвердило, що вибори в сучасних авторитарних режимах не є другорядною чи суто символічною процедурою. Вони можуть залишатися формально демократичним інститутом, але насправді виконують авторитарні функції: забезпечують збереження влади, створюють видимість народної підтримки, обмежують діяльність опозиції, легітимізують правлячу групу та проектуєть назовні образ політичної нормальності. Саме тому в цьому дослідженні вибори розглядалися не просто як акт голосування, а як ширший політичний механізм, в рамках якого авторитарна влада поєднує процедуру, право, партійний контроль, інформаційну політику та примус.

Відповідно до першої мети, у цьому дослідженні аналізуються основні теоретичні підходи до розуміння демократії, авторитаризму, гібридних режимів, конкурентного авторитаризму та виборчого авторитаризму. Було встановлено, що демократію не можна зводити виключно до регулярного проведення виборів. Її суть полягає у справжній політичній конкуренції, участі громадян, здатності опозиції боротися за владу, свободі ЗМІ, незалежності судової влади та виборчих органів, а також у реальній

можливості зміни політичного керівництва. Якщо ці умови систематично обмежуються, вибори втрачають свою демократичну суть, навіть якщо формально вони продовжують існувати.

Аналіз теоретичних підходів також показав, що сучасні авторитарні режими не завжди діють шляхом повного скасування демократичних інститутів. Навпаки, вони часто зберігають парламенти, політичні партії, суди, виборчі комісії та вибори, але змінюють їхні функції. За таких умов демократичні інститути не гарантують підзвітності влади, але можуть слугувати інструментами її самозбереження. Це особливо помітно в гібридних та конкурентно-авторитарних режимах, де політична конкуренція формально існує, але відбувається на нерівних умовах.

Відповідно до другої мети, розглянули роль виборів у сучасних авторитарних режимах та пояснили, чому сам факт проведення виборів не є достатнім показником демократії. Довели, що авторитарні режими використовують вибори не як механізм відкритої передачі влади, а як інструмент її відтворення. Вибори дають режиму змогу продемонструвати нібито народний мандат, мобілізувати прихильників, перевірити лояльність еліт і суспільства, деморалізувати опозицію та підтримувати імідж легітимного правління.

Водночас встановлено, що авторитарні вибори мають суперечливий характер. З одного боку, вони можуть зміцнити режим, якщо суспільство визнає офіційні результати або не має ресурсів, щоб оскаржити їх. З іншого боку, самі вибори можуть стати джерелом кризи, якщо існує явна розбіжність між офіційними результатами та громадською думкою. У таких випадках вибори вже не просто легітимізують уряд, а й можуть викрити його слабкі сторони, спровокувати протести, призвести до міжнародного невизнання та спричинити посилення репресивної політики.

Відповідно до третьої мети, було проаналізовано особливості виборчих та партійних систем у сучасних авторитарних режимах і продемонстровано, як вони використовуються для організації контрольованого доступу до влади. З'ясувалося, що багатопартійна система в таких режимах не обов'язково означає справжній політичний плюралізм. Авторитарні владні структури можуть дозволяти кільком партіям брати участь у виборах, але водночас контролюють їхні ресурси, доступ до ЗМІ, реєстрацію, фінансування, передвиборчу кампанію та участь у виборчих комісіях.

Домінуючі партії, "партії влади" та керована опозиція відіграють особливу роль у таких системах. Вони дають режиму змогу створювати видимість політичної конкуренції, водночас запобігаючи будь-якій реальній загрозі для правлячої групи. Керована опозиція виконує стабілізуючу функцію: вона створює враження наявності вибору, але не ставить під сумнів основи режиму. У результаті виборці формально бачать кілька політичних альтернатив, але реальний доступ до влади залишається закритим або суворо контрольованим.

Відповідно до четвертого завдання було проаналізовано правові засади виборчого процесу в авторитарних режимах, зокрема використання конституційних поправок, виборчого законодавства, судів та виборчих органів для збереження влади. Дослідження показало, що сучасні авторитарні режими часто не порушують закон відкрито, а скоріше змінюють правові норми відповідно до інтересів правлячої влади. Саме тому юридична форма не завжди означає демократичний зміст.

Встановлено, що авторитарні режими можуть використовувати конституційні поправки для розширення своїх повноважень, змінювати виборче законодавство з метою обмеження можливостей кандидатів від опозиції, контролювати виборчі комісії, підпорядковувати собі суди та

створювати формально законні, але політично нерівні умови для участі у виборах. За таких умов закон перестає бути механізмом обмеження влади і стає інструментом її концентрації. Уряд не просто порушує правила; він часто сам формує ці правила так, щоб результат виборів був передбачуваним ще до дня голосування.

Це дозволило зробити важливий висновок: маніпулювання виборами в авторитарних режимах не обмежується фальсифікацією результатів під час підрахунку голосів. Воно починається набагато раніше - на рівні допуску кандидатів, партійного ландшафту, медіа-середовища, виборчих комісій, судових процедур, адміністративних ресурсів та конституційних поправок. Тому авторитарні вибори слід аналізувати як комплексну систему маніпуляцій, а не лише як окремий епізод голосування.

Відповідно до п'ятого дослідницького питання, було проаналізовано внутрішню та зовнішню легітимність авторитарних виборів, зокрема роль офіційного дискурсу, міжнародного визнання чи невизнання, а також реакцію громадськості. Було показано, що всередині країни вибори використовуються для демонстрації народної підтримки, стабільності, порядку та відсутності альтернатив. Влада подає результати виборів як доказ того, що суспільство підтримує нинішній політичний курс і не потребує зміни керівництва.

Зовнішня легітимізація має іншу мету. Вона покликана продемонструвати міжнародним акторам, що режим дотримується формальних демократичних процедур: проводить вибори, має кандидатів, політичні партії, виборчі органи, офіційні результати та спостерігачів. Однак дослідження показало, що зовнішнє визнання авторитарних виборів залежить не лише від якості виборчого процесу, а й від політичного

контексту, геополітичного значення країни, рівня міжнародного тиску та готовності зовнішніх акторів послідовно реагувати на порушення.

Водночас встановлено, що внутрішня та зовнішня легітимність авторитарних виборів є хиткою. Якщо суспільство, опозиція, незалежні спостерігачі чи міжнародні організації не визнають офіційних результатів, вибори можуть перетворитися з інструменту зміцнення влади на джерело її делегітимізації. Саме тому боротьба після голосування часто є не менш важливою, ніж саме голосування: режим повинен не лише оголосити результат, а й нав'язати його інтерпретацію суспільству та зовнішньому світу.

Відповідно до шостого завдання, у цій роботі було проведено порівняльне case study Росії, Білорусі та Венесуели. Аналіз цих трьох випадків показав, що після виборів авторитарні режими намагаються сформувати офіційну наративну версію перемоги. У рамках цієї наративної структури результати виборів подаються не як наслідок контрольованого політичного процесу, а як підтвердження “народної підтримки”, “стабільності”, “суверенітету”, “миру”, “порядку” або “правильності обраного державою курсу”.

У російському контексті центральна наративна лінія обертається навколо ідеї суверенного вибору та правильності обраного державою курсу. Влада подає вибори як підтвердження єдності суспільства навколо лідера та як доказ того, що зовнішні сили не можуть нав'язати країні інший політичний сценарій. Згідно з цією логікою, критика виборів або протести проти фальсифікацій зображуються не як звичайний політичний дисидентський рух, а як спроба чинити тиск на державу. Тому питання чесності виборів розглядається в контексті суверенітету, безпеки та опору зовнішньому впливу.

У випадку з Білоруссю центральна наративна лінія обертається навколо порядку, державності та запобігання хаосу. Після президентських виборів 2020 року режим Олександра Лукашенка зображував протести не як реакцію на недовіру до офіційних результатів, а як загрозу стабільності, повстання, підтримане ззовні, або спробу знищити державу. Це дозволило владі виправдати силову реакцію та представити себе не просто як переможців виборів, а як єдиних гарантів порядку.

У випадку з Венесуелою домінує плебісцитарна наратива про народ, революцію, мир та антиімперіалістичний опір. Уряд Уго Чавеса, а згодом і Ніколаса Мадуро, використовував вибори як підтвердження прямого зв'язку між лідером та народом. Однак у випадку Мадуро цей дискурс дедалі більше переплітається з риторикою змови, насильства та іноземного втручання. Після спірних виборів 2024 року уряд Венесуели намагався представити свою перемогу як “тріумф миру”, водночас подаючи вимоги опозиції щодо перерахунку голосів як частину змови, спрямованої на дестабілізацію.

Порівняльний аналіз трьох випадків показав, що післявиборчий дискурс авторитарних режимів виконує подвійну функцію. З одного боку, він легітимізує режим, пояснюючи його перемогу народною підтримкою, стабільністю, порядком, суверенітетом або миром. З іншого боку, він делегітимізує тих, хто не визнає результатів виборів. Опозицію, незалежні ЗМІ, протестувальників та міжнародних критиків зображують як радикалів, агентів іноземного впливу, прихильників хаосу або загрозу державі. Таким чином влада не лише захищає свою перемогу, а й позбавляє опонентів статусу легітимних політичних акторів.

Відповідно до сьомої мети було визначено межі авторитарної виборчої легітимності та продемонстровано, як у кризовій ситуації режим

переходить від дискурсивного обґрунтування влади до відкритого примусу, репресій та контролю над ЗМІ та громадянським суспільством. Дослідження демонструє, що репресії після авторитарних виборів є не лише демонстрацією сили, а й ознакою слабкої легітимності. Якщо результати виборів справді й переконливо підтверджують підтримку режиму, йому немає потреби вдаватися до масових переслідувань опозиції, закриття ЗМІ, криміналізації спостерігачів чи залякування громадян.

У російському випадку репресивна відповідь має характер поступової превентивної демобілізації. Після протестів 2011-12 року влада постійно підвищувала ціну політичної участі через кримінальні справи, контроль ЗМІ, тиск на незалежні організації, статус “іноземних агентів”, переслідування опозиційних структур та криміналізацію опозиційних та антивоєнних позицій. У результаті вибори формально зберігаються, але можливості для реальної конкуренції та незалежного спостереження значно звужуються.

У білоруському випадку після виборів 2020 року репресивна відповідь була набагато гострішою. Масові протести офіційні результати були придушені через арешти, насильство, тиск на лідерів опозиції, знищення незалежних ЗМІ, криміналізацію громадянської активності та вимушену еміграцію частини політичного середовища. Білоруський випадок показує, що коли електоральний фасад не переконує суспільство, режим може перейти до більш відкритої поліцейської моделі, де вибори залишаються формальністю і реальна підтримка влади передається силовому апарату.

У венесуельському випадку репресивна відповідь була пов’язана не лише з протестами, а й з альтернативною доказовою базою опозиції. Після виборів 2024 року опозиція заявила, що має протоколи, які суперечать офіційним результатам. У відповідь режим Мадуро застосував

криміналізацію опозиції, арешти, тиск на активістів, переслідування людей, пов'язаних з протестами, залякування суспільства. Це свідчить про те, що авторитарна влада боїться не лише масової мобілізації, а й альтернативної правди про електоральний результат.

Тому порівняльний аналіз Росії, Білорусі та Венесуели дозволив виділити загальну логіку маніпулятивного використання виборів у сучасних авторитарних режимах. По-перше, уряд формує контрольовані умови політичної конкуренції. Далі вона використовує вибори як офіційну процедуру отримання мандата. Згодом через офіційний дискурс він перетворює оголошений результат на доказ народної підтримки. Потім він делегітимізує тих, хто не визнає цей результат. Якщо дискурс не спрацьовує, режим переходить до репресивного захисту виборчого результату. Таким чином, авторитарні вибори - це не окрема політична подія, а частина ширшого циклу контролю.

Мета роботи була досягнута. У дослідженні проаналізовано механізми маніпулятивного використання виборів у сучасних авторитарних режимах та визначено основні практики, які використовуються для легітимізації влади, імітації демократії, контролю опозиції та забезпечення внутрішнього та міжнародного визнання режиму. До таких практик належать: контроль за виборчим законодавством, маніпулювання правовою базою, підпорядкування виборчих органів і судів, обмеження доступу опозиції до виборів, нерівний доступ до засобів масової інформації та ресурсів, використання адміністративного апарату, формування офіційних післявиборчих наративів, делегітимізація критики та репресивний тиск на суспільство.

Загальний висновок роботи полягає в тому, що вибори в сучасних авторитарних режимах не можна розглядати лише як декоративний фасад.

Вони є активним інструментом управління, легітимації, контролю та репресивної стабілізації. Їх небезпека полягає саме в тому, що вони зберігають мову демократії, але змінюють її зміст. Замість механізму мінливості влади вони стають механізмом її відтворення; замість простору відкритої конкуренції - простором контрольованої участі; замість народного суверенітету - привласненням народного мандату правлячою групою.

При цьому дослідження показало, що авторитарна електоральна легітимація не є абсолютно стабільною. Вибори можуть працювати на режим, але вони також створюють момент, коли влада змушена публічно демонструвати свою підтримку. Якщо офіційний результат не буде прийнятий суспільством, опозицією чи міжнародними акторами, виборча процедура може бути не доказом сили режиму, а доказом його слабкості. Це головне протиріччя авторитарних виборів: вони покликані продемонструвати згоду, але можуть виявити її відсутність; вони повинні наслідувати демократію, але можуть викрити авторитарну природу влади.

Практичне значення роботи полягає в тому, що вона дозволяє краще зрозуміти сучасні загрози демократії. Авторитаризм сьогодні часто працює не через повну відмову від демократичних інститутів, а через їх привласнення, перевизначення та використання для зміцнення влади. Саме тому для аналізу сучасної політики важливо звернути увагу не тільки на те, чи проводяться вибори, а й на те, як вони організовані, хто контролює правила, чи є у опозиції реальний шанс, як влада пояснює результати, як реагує на критику і чи використовуються репресії для захисту оголошеного мандату. Тільки такий підхід дає змогу відрізнити демократичний виборчий процес від авторитарної імітації демократії.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Arendt H. The Origins of Totalitarianism. New York: Harcourt Brace Jovanovich, 1973.
2. Dahl R. A. Polyarchy: Participation and Opposition. New Haven; London: Yale University Press, 1971.
3. Friedrich C. J., Brzezinski Z. K. Totalitarian Dictatorship and Autocracy. Cambridge: Harvard University Press, 1965.
4. Gandhi J. Political Institutions under Dictatorship. Cambridge: Cambridge University Press, 2008.
5. Geddes B., Wright J., Frantz E. How Dictatorships Work: Power, Personalization, and Collapse. Cambridge: Cambridge University Press, 2018.
6. Guriev S., Treisman D. Spin Dictators: The Changing Face of Tyranny in the 21st Century. Princeton: Princeton University Press, 2022.
7. Guriev S., Treisman D. Informational Autocrats // Journal of Economic Perspectives. 2019. Vol. 33, No. 4. P. 100–127.
8. Huntington S. P. The Third Wave: Democratization in the Late Twentieth Century. Norman: University of Oklahoma Press, 1991.
9. Levitsky S., Way L. A. Competitive Authoritarianism: Hybrid Regimes after the Cold War. Cambridge: Cambridge University Press, 2010.
10. Linz J. J. Totalitarian and Authoritarian Regimes. Boulder; London: Lynne Rienner Publishers, 2000.
11. Magaloni B. Voting for Autocracy: Hegemonic Party Survival and Its Demise in Mexico. Cambridge: Cambridge University Press, 2006.
12. Schedler A., ed. Electoral Authoritarianism: The Dynamics of Unfree Competition. Boulder; London: Lynne Rienner Publishers, 2006.

13. Scheppelle K. L. Autocratic Legalism // University of Chicago Law Review. 2018. Vol. 85, No. 2. P. 545–584.
14. Svoboda M. W. The Politics of Authoritarian Rule. Cambridge: Cambridge University Press, 2012.
15. Шипунов Г. Теоретико-методологічні засади аналізу гібридних політичних режимів: український контекст.
16. Поліщук І. Авторитаризм як геополітичний феномен.
17. Масмедіа в країнах з авторитарним політичним режимом.
18. Belarus 1994 Constitution, with amendments through 2004 [Електронний ресурс] // Constitute Project. – URL: https://www.constituteproject.org/constitution/Belarus_2004
19. Belarus – Government and society [Електронний ресурс] // Encyclopaedia Britannica. – URL: <https://www.britannica.com/place/Belarus/Government-and-society>
20. Belarus – Final Opinion on the Constitutional Reform [Електронний ресурс] // European Commission for Democracy through Law (Venice Commission). – 2022. – URL: <https://www.venice.coe.int>
21. Draft Opinion on Electoral Code of the Republic of Belarus [Електронний ресурс] // Venice Commission; OSCE/ODIHR. – URL: <https://www.venice.coe.int>
22. Belarus, Presidential Election, 19 December 2010: Final Report [Електронний ресурс] // OSCE/ODIHR. – 2011. – URL: <https://www.osce.org/odihr/elections/belarus>
23. Belarus, Parliamentary Elections, 11 September 2016: Final Report [Електронний ресурс] // OSCE/ODIHR. – 2016. – URL: <https://www.osce.org/odihr/elections/belarus>
24. Belarus, Parliamentary Elections, 17 November 2019: Final Report [Електронний ресурс] // OSCE/ODIHR. – 2019. – URL: <https://www.osce.org/odihr/elections/belarus>

25. Конституция Российской Федерации [Электронный ресурс]. – URL: <http://www.constitution.ru>
26. Russian Federation – Interim Opinion on Constitutional Amendments and the Procedure for their Adoption [Электронный ресурс] // European Commission for Democracy through Law (Venice Commission). – 2021. – URL: <https://www.venice.coe.int>
27. Russian Federation, Presidential Election, 4 March 2012: Final Report [Электронный ресурс] // OSCE/ODIHR. – 2012. – URL: <https://www.osce.org/odihr/elections/russia>
28. Russian Federation, Presidential Election, 18 March 2018: Final Report [Электронный ресурс] // OSCE/ODIHR. – 2018. – URL: <https://www.osce.org/odihr/elections/russia>
29. Constitution of the Bolivarian Republic of Venezuela, 1999 [Электронный ресурс]. – URL: https://www.constituteproject.org/constitution/Venezuela_2009
30. Constitución de la República Bolivariana de Venezuela, 1999 [Электронный ресурс]. – URL: https://www.constituteproject.org/constitution/Venezuela_2009
31. Carter Center Statement on Venezuela Election [Электронный ресурс] // The Carter Center. – 2024. – 30 July. – URL: <https://www.cartercenter.org>
32. Kobak D., Shpilkin S., Pshenichnikov M. S. Statistical anomalies in 2011–2012 Russian elections revealed by 2D correlation analysis [Электронный ресурс]. – 2012. – URL: <https://arxiv.org/abs/1205.0741>
33. Zahorski A. Multilevel regression with poststratification for the national level Viber/Street poll on the 2020 presidential election in Belarus [Электронный ресурс]. – 2020. – URL: <https://arxiv.org/abs/2009.06615>
34. Gessen M. Prokhorov's Smile, Putin's Tears [Электронный ресурс] // The New Yorker. – 2012. – URL:

<https://www.newyorker.com/news/news-desk/prokhorovs-smile-putins-tears>

35. Ioffe J. Net Impact [Электронный ресурс] // The New Yorker. – 2011. – URL: <https://www.newyorker.com/magazine/2011/04/04/net-impact>
36. Putin starts new six-year term with challenge to the West [Электронный ресурс] // Reuters. – 2024. – 7 May. – URL: <https://www.reuters.com/world/europe/russias-vladimir-putin-sworn-president-fifth-term-2024-05-07/>
37. Putin wins Russia election in landslide with no serious competition [Электронный ресурс] // Reuters. – 2024. – 17 March. – URL: <https://www.reuters.com/world/europe/russias-presidential-vote-starts-final-day-with-accusations-kyiv-sabotage-2024-03-17/>
38. Putin sworn in for fifth term in ceremony boycotted by US and UK [Электронный ресурс] // The Guardian. – 2024. – 7 May. – URL: <https://www.theguardian.com/world/article/2024/may/07/putin-sworn-in-for-fifth-term-russian-president-ceremony-boycotted-by-us-and-uk>
39. Belarus draws largest protest yet as Lukashenko rejects election do-over [Электронный ресурс] // Axios. – 2020. – 16 August. – URL: <https://www.axios.com/2020/08/16/belarus-protests-lukashenko>
40. Belarusians fear crackdown on planned day of protest [Электронный ресурс] // The Guardian. – 2020. – 23 August. – URL: <https://www.theguardian.com/world/2020/aug/23/lukashenko-vows-to-defend-belarus-borders-as-more-mass-protests-planned>
41. Belarus opposition cries foul as Lukashenko convenes “People’s Assembly” [Электронный ресурс] // Reuters. – 2021. – 11 February. – URL: <https://www.reuters.com/business/media-telecom/belarus-opposition-cries-foul-lukashenko-convenes-peoples-assembly-2021-02-11/>

42. Belarus opposition leader urges people to avoid protesting against election [Электронный ресурс] // Reuters. – 2024. – 27 November. – URL:
<https://www.reuters.com/world/europe/belarus-opposition-leader-urges-people-shun-election-avoid-protesting-2024-11-27/>
43. Tens of Thousands Are Protesting in Belarus. Here's What to Know [Электронный ресурс] // Time. – 2020. – URL:
<https://time.com/5880593/belarus-protests-lukashenko/>
44. Belarus opposition leader Maria Kolesnikova “snatched from street” in Minsk [Электронный ресурс] // The Guardian. – 2020. – 7 September. – URL:
<https://www.theguardian.com/world/2020/sep/07/belarus-opposition-leader-maria-kolesnikova-snatched-from-street-in-minsk-reports>
45. Belarus sentences exiled opposition leader to 15 years [Электронный ресурс] // Associated Press. – 2023. – URL:
<https://apnews.com/article/38240b15e7c4bd5d87f382bd92100f4e>
46. Nearly 100 Belarus political prisoners have severe medical problems, rights group says [Электронный ресурс] // Associated Press. – 2024. – URL: <https://apnews.com/article/6ed988ea20d164658991bc72cb6e9576>
47. Belarus jails opposition leader's husband for 18 years [Электронный ресурс] // The Guardian. – 2021. – 14 December. – URL:
<https://www.theguardian.com/world/2021/dec/14/belarus-jails-opposition-leaders-husband-for-18-years>
48. EU rejects election in Belarus and threatens new sanctions [Электронный ресурс] // Associated Press. – 2025. – URL:
<https://apnews.com/article/7398527b65def27b6927b0286ebee83>
49. Venezuela's Maduro says re-election is triumph of peace and stability [Электронный ресурс] // Reuters. – 2024. – 29 July. – URL:

<https://www.reuters.com/world/americas/venezuelas-maduro-says-re-election-is-triumph-peace-stability-2024-07-29/>

50. Venezuelans protest as observers say presidential vote undemocratic [Электронный ресурс] // Reuters. – 2024. – 30 July. – URL: <https://www.reuters.com/world/americas/venezuela-ruling-party-opposition-rally-supporters-election-dispute-2024-07-30/>
51. Maduro vows crackdown on Venezuela election protests after victory claim [Электронный ресурс] // The Guardian. – 2024. – 30 July. – URL: <https://www.theguardian.com/world/article/2024/jul/30/venezuela-maduro-election-protests>
52. Venezuelan officials hit with fresh sanctions as Nicolás Maduro begins third term [Электронный ресурс] // Financial Times. – 2025. – URL: <https://www.ft.com/content/b7ac47b6-992f-483f-b889-9a97c46d7247>
53. Nicolás Maduro vows to “pulverise” challenge to his rule after disputed Venezuela election [Электронный ресурс] // The Guardian. – 2024. – 5 August. – URL: <https://www.theguardian.com/world/article/2024/aug/05/nicolas-maduro-venezuela-election-crackdown>
54. Venezuela opposition says its victory is irreversible, citing 73% of vote tallies [Электронный ресурс] // Reuters. – 2024. – 29 July. – URL: <https://www.reuters.com/world/americas/government-opposition-both-claim-venezuela-election-win-official-results-2024-07-29/>
55. Venezuela vote results unreliable, says OAS body [Электронный ресурс] // Reuters. – 2024. – 30 July. – URL: <https://www.reuters.com/world/americas/oas-department-says-results-announced-by-venezuela-cannot-be-recognized-2024-07-30/>
56. OAS Department says results announced by Venezuela cannot be recognized [Электронный ресурс] // Reuters / Organization of American States. – 2024. – 30 July. – URL:

<https://www.reuters.com/world/americas/oas-department-says-results-announced-by-venezuela-cannot-be-recognized-2024-07-30/>

57. Nicolás Maduro threatens Venezuela opposition leaders amid crackdown on dissent [Электронный ресурс] // Financial Times. – 2024. – URL: <https://www.ft.com/content/d68e1abb-30e7-4a78-bd33-4ab299e05422>
58. Protests over Maduro's claimed victory spread to Venezuela's streets [Электронный ресурс] // Le Monde. – 2024. – 30 July. – URL: https://www.lemonde.fr/en/international/article/2024/07/30/protests-over-maduro-s-claimed-victory-spread-to-venezuela-s-streets_6704971_4.html
59. "Fierce repression" of Venezuela election protests must end, UN rights team says [Электронный ресурс] // The Guardian. – 2024. – 13 August. – URL: <https://www.theguardian.com/world/article/2024/aug/13/venezuela-un-human-rights-election-protest>
60. Venezuela says it frees 225 arrested after anti-government protests [Электронный ресурс] // Reuters. – 2024. – 16 November. – URL: <https://www.reuters.com/world/americas/venezuela-begins-releasing-prisoners-arrested-after-election-rights-group-says-2024-11-16/>
61. Venezuela's Gonzalez says he was forced to sign letter accepting court ruling of Maduro victory [Электронный ресурс] // Reuters. – 2024. – 18 September. – URL: <https://www.reuters.com/world/americas/venezuelas-gonzalez-says-he-was-forced-sign-letter-accepting-court-ruling-maduro-2024-09-18/>
62. Venezuelan opposition candidate accuses Nicolás Maduro of coup [Электронный ресурс] // The Guardian. – 2025. – 11 January. – URL: <https://www.theguardian.com/world/2025/jan/11/venezuela-edmundo-gonzalez-nicolas-maduro-presidential-election>
63. Carter Center unable to corroborate Venezuela election results [Электронный ресурс] // Reuters. – 2024. – 31 July. – URL:

<https://www.reuters.com/world/americas/carter-center-unable-corroborate-venezuela-election-results-2024-07-31/>

64. Maduro security forces round up Venezuelans involved in protests in “operation knock-knock” [Электронный ресурс] // Reuters. – 2024. – 5 August. – URL:

<https://www.reuters.com/world/americas/maduro-security-forces-round-up-venezuelans-involved-protests-operation-knock-2024-08-05/>

65. Venezuelan opposition says government freed 13 jailed in post-election crackdown [Электронный ресурс] // Associated Press. – 2025. – URL:

<https://apnews.com/article/b105d40ed698735f9c77f50f130b134e>

66. More than 80 teenagers arrested in Venezuela’s post-election protests released from prison [Электронный ресурс] // Reuters. – 2024. – 1 September. – URL:

<https://www.reuters.com/world/americas/least-40-teenagers-arrested-venezuelas-post-election-protests-released-prison-2024-09-01/>

67. Thousands of Russians join Navalny-inspired “noon against Putin” election protest [Электронный ресурс] // Reuters. – 2024. – 17 March. – URL:

<https://www.reuters.com/world/europe/noon-against-putin-thousands-russians-turn-out-fulfil-navalnys-last-wish-2024-03-17/>

68. Kremlin foe Navalny urges election day protests in Russia next month by voting at a specific time [Электронный ресурс] // Associated Press. – 2024. – URL:

<https://apnews.com/article/78b3847c553173a61a4b7cdc28da647b>

69. Independent Russian vote monitor says election was a mockery [Электронный ресурс] // Reuters. – 2024. – 18 March. – URL:

<https://www.reuters.com/world/europe/independent-russian-vote-monitor-says-election-was-mockery-2024-03-18/>

70. How Maria Baronova Became the Face of Russia's Opposition [Электронный ресурс] // Time. – 2016. – URL: <https://time.com/4495571/how-maria-baronova-became-the-face-of-russia-as-opposition/>
71. Russia jails head of independent election watchdog for five years [Электронный ресурс] // Reuters. – 2025. – 14 May. – URL: <https://www.reuters.com/world/europe/russia-jails-head-independent-election-watchdog-5-years-tass-says-2025-05-14/>
72. Russia declares independent news site The Moscow Times “undesirable” [Электронный ресурс] // Reuters. – 2024. – 10 July. – URL: <https://www.reuters.com/world/europe/russia-declares-independent-news-site-moscow-times-undesirable-2024-07-10/>
73. Russia sentences Pussy Riot activist to six years in absentia for Ukraine “war fakes” [Электронный ресурс] // Reuters. – 2024. – 27 March. – URL: <https://www.reuters.com/world/europe/russia-sentences-pussy-riot-activist-six-years-absentia-ukraine-war-fakes-2024-03-27/>
74. U.S. sanctions 16 Maduro allies for role in obstruction of Venezuela election [Электронный ресурс] // The Guardian. – 2024. – 12 September. – URL: <https://www.theguardian.com/world/2024/sep/12/venezuela-sanctions-maduro-allies-election>

АНОТАЦІЯ

Кваліфікаційної роботи

Тема: «Маніпулятивне використання виборів в сучасних авторитарних режимах: між легітимацією влади та імітацією демократії».

Студент: Пірог Ярослав Миколайович

Рік навчання, факультет: студент 4-го року навчання, спеціальності 052 Політологія, Факультету соціальних наук та соціальних технологій.

Науковий керівник: Зубрицька Людмила Йосипівна
(вчений ступінь, вчене звання, прізвище та ініціали)

Рецензент:

(вчений ступінь, вчене звання, прізвище та ініціали)

Захищена “ ____ ” _____ **2026 р.**

Короткий зміст роботи:

Кваліфікаційна робота досліджує маніпулятивне використання виборів у сучасних авторитарних режимах. Вона аналізує, як вибори, зберігаючи демократичну форму, можуть перетворитися на інструмент легітимізації влади, імітації політичної конкуренції та контролю опозиції.

У роботі розглядаються теоретичні підходи до демократії, авторитаризму, гібридних режимів та електорального авторитаризму; проаналізовано виборчу та партійну системи, нормативно-правову базу, адміністративні ресурси та медіаконтроль в авторитарних режимах. Приклад Росії,

Білорусі та Венесуели показує, як післявиборча влада використовує офіційні наративи, міжнародне визнання чи невизнання, делегітимізацію опозиції та репресивний апарат для збереження контролю.

Зроблено висновок, що авторитарні вибори можуть одночасно зміцнити режим і створити ризик його делегітимізації, якщо суспільство, опозиція або міжнародні актори не визнають офіційних результатів.

Ключові слова: авторитаризм, вибори, електоральний авторитаризм, конкурентний авторитаризм, гібридні режими, легітимація влади, імітація демократії, контрольована опозиція, післявиборчий дискурс, Росія, Білорусь, Венесуела.